

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA EKONOMICKÁ

Bakalářská práce

LIBERALISMUS – rétorika a skutečnost

LIBERALISM – rhetoric and reality

Pavel Cích

Cheb 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Liberalismus – rétorika a skutečnost“

vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Chebu, dne 4. května 2012

.....

podpis autora

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Ing. et Ing. Miloši Novému za odborné a inspirativní vedení. Děkuji také za konzultace, které mi při psaní práce poskytl a za čas, který mi věnoval.

Zároveň děkuji manželce Nadě i celé své rodině za všestrannou podporu, které se mi při celém studiu i při psaní této práce dostávalo.

Obsah

ÚVOD	7
1 TRANSFORMAČNÍ PROCES V ČR	9
1.1 VÝCHOZÍ PODMÍNKY EKONOMIKY	9
1.2 CÍLE A ZÁKLADNÍ PILÍŘE TRANSFORMACE U NÁS.....	12
1.3 PRIVATIZACE STÁTNÍHO MAJETKU PO ROCE 1989	14
1.3.1 Restituce.....	15
1.3.2 Převod státního majetku na obce a města.....	15
1.3.3 Transformace družstev.....	16
1.3.4 Malá privatizace	16
1.3.5 Velká privatizace.....	17
1.3.6 Kuponová privatizace	21
1.3.7 Investiční fondy.....	22
2 ZÁKLADNÍ PRINCIPY LIBERALISMU V POJETÍ RAKOUSKÉ EKONOMICKÉ ŠKOLY	23
2.1 LIBERALISMUS OBECNĚ.....	23
2.2 LIBERALISMUS A RAKOUSKÁ EKONOMICKÁ ŠKOLA	25
2.3 HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ RAKOUSKÉ EKONOMICKÉ ŠKOLY.....	26
2.4 LIBERÁLNÍ ZÁSADY PODLE L. VON MISESE	27
2.4.1 Vlastnictví	27
2.4.2 Svoboda.....	28
2.4.3 Mír	28
2.4.4 Rovnost.....	29
2.4.5 Tržní hospodářství	29
2.4.6 Cenová tvorba.....	30
2.4.7 Stát a vláda	30
3 PROCES PRIVATIZACE PRŮMYSLU PO ROCE 1989 V ČR	32
3.1 RYCHLOST PRIVATIZAČNÍHO PROCESU	33
3.2 „ČESKÁ CESTA“.....	34
3.3 KŘÍŽOVÉ VLASTNICTVÍ V BANKOVNÍM SEKTORU.....	35
3.4 ALTERNATIVY KUPONOVÉ PRIVATIZACE	36
3.4.1 Prodej domácím investorům	37
3.4.2 Spontánní privatizace.....	37
3.4.3 Zaměstnanecké akcie.....	37
3.4.4 Přímý prodej zahraničním vlastníkům	38

3.5	PRIVATIZACE ŠKODY PLZEŇ	40
3.6	PRIVATIZACE ČKD	41
3.7	ZHODNOCENÍ PROCESU PRIVATIZACE PRŮMYSLU U NÁS.....	43
4	VLÁDNÍ „PODPORA“ ČESKÉHO PRŮMYSLU	46
4.1	INVESTIČNÍ POBÍDKY	46
4.2	AGENTURA CZECHINVEST.....	48
4.3	DOTACE Z ROZPOČTU EVROPSKÉ UNIE – PROGRAM PODNIKÁNÍ A INOVACE	49
4.4	VYVLASTNĚNÍ VE "VEŘEJNÉM ZÁJMU"	50
5	ZÁVĚR	52
	SEZNAM OBRÁZKŮ:.....	55
	SEZNAM TABULEK:	55
	CITOVANÁ LITERATURA	56

Úvod

Nacházíme se v období, kdy je situace ve světě, v Evropě a tedy i v naší republice velice turbulentní. Myšleno jak v politické sféře, v sociální oblasti, tak v rovině ekonomické. Je zřejmé, že bez začlenění do mezinárodních struktur vojenských, hospodářských i politických je existence v současném globalizovaném světě obtížná. Změny, které se ve světové politice, ekonomice a samozřejmě i sociální oblasti odehrávají, dopadají celkem pochopitelně i na naši zemi.

Česká republika je nyní plnohodnotným členem Evropské unie a jako taková je platným hráčem na šachovnici světových událostí. V této pozici však nebyla vždycky. Dostala se do ní po cestě, na kterou se rozhodla vydat po pádu komunismu u nás po listopadu 1989. V dnešní době, která je plná změn, mnohdy zapomínáme na období, a už je tomu více než 22 let, kdy se začala utvářet nová podoba české ekonomiky. Toto období bylo charakteristické transformací českého hospodářství od centrálně plánované ekonomiky sovětského typu na tržní ekonomiku typu západního. Tehdejší představitelé se rozhodli do praktické hospodářské politiky u nás při transformaci ekonomiky aplikovat liberální ekonomické teorie.

Liberalismus je směr, který usiluje o maximální svobodu pro jedince, směr, jež ctí hodnoty svobody, soukromého vlastnictví a omezeného státního aparátu. Otázka, do jaké míry se podařilo tehdejším tvůrcům reforem u nás nastolit správný směr změn, nebo jak se daří současným představitelům našeho státu držet směr v intencích liberálního ekonomického učení, to byl právě popud k napsání této bakalářské práce.

Cílem práce je zhodnocení privatizace českého lehkého i těžkého strojírenství u nás v konfrontaci liberálních teoretických principů a použitých privatizačních metod. Zároveň zhodnotím současné snahy vlády o podporu českého průmyslu, opět optikou liberální teorie.

V první části vymezím obecná pravidla, která byla použita v transformačním procesu v České republice, určím cíle a cesty, které byly pro transformaci zvoleny. Seznámím s obecnými principy transformace se zaměřením na proces privatizace. Také popíši jednotlivé privatizační metody, které byly u nás použity.

Ve druhé části práce vymezím obecně pojem liberalismus z pohledu liberálních škol, které reprezentuje např. učení Adama Smitha. Také vymezím základní liberální principy z pohledu rakouské ekonomické školy, kde se budu věnovat teoriím Friedricha Augusta von Hayeka a zejména Ludwiga von Misesa.

Třetí část práce bude zaměřena na proces privatizace ze začátku devadesátých let. Z této široké otázky se budu nejvíce věnovat oblasti lehkého a těžkého strojírenství, kde seznámím s formami privatizace na příkladu Škody Plzeň a ČKD Praha. Chci se dotknout také rétoriky představitelů vlád, které v průběhu transformace byly u moci, a porovnáím jejich deklarovanou vládní politiku se skutečně provedenými činy.

Ve čtvrté části práce se budu věnovat některým vládním návrhům, které se týkají podpory českého průmyslu, a konfrontuji je se základními liberálními principy popsányými v kapitole dvě.

1 Transformační proces v ČR

Úkolem první části této bakalářské práce je popsat podstatu, obsah a strategii transformačního procesu v České republice v souvislosti s procesem privatizace. To však nelze jinak, než začít připomenutím stavu, ve kterém se dnešní Česká republika nacházela na konci osmdesátých let minulého století.

V Československu od „revolučního“ roku 1948 vládla komunistická strana, jejíž politika inklinovala k sovětské politice. Obě tyto politiky byly založeny na marxisticko – leninské teorii. Je tedy pochopitelné, že i ekonomika v té době byla řízena po vzoru sovětského typu řízení, tedy byla založena na centrálně plánovaném systému. Už v průběhu sedmdesátých let se ve státech východního bloku, a tedy i u nás, začalo ukazovat, že systém centrálně plánované ekonomiky není schopen zajišťovat bezproblémový chod hospodářství a na konci osmdesátých let bylo jasné, že tento systém je na zenitu svých rozvojových možností. Další rozvoj nebyl možný bez většího množství energetických a materiálových zdrojů, což se na druhé straně negativně odrazilo na úrovni životního prostředí. Úroveň technického vybavení výrobních podniků byla zastaralá a vyráběná produkce nebyla schopná konkurence na západních trzích. Začaly se projevovat obrovské rozdíly v životní úrovni právě mezi státy s vyspělými tržními ekonomikami a státy sovětského východního bloku. Za této situace se transformace jevila jako nevyhnutelný proces [26].

Transformace je, jak uvádí Židek [34], velmi složitý proces, ve kterém je nutno změnit základní uvažování všech subjektů, ve kterém se všechny musí přizpůsobit radikálně změněným podmínkám.

1.1 Výchozí podmínky ekonomiky

I když bylo Československo s průměrným HDP na obyvatele před druhou světovou válkou srovnatelné s Rakouskem, v roce 1948 připojením k sovětskému bloku začalo zaostávat a v průběhu času se situace v podstatě zhoršovala. Švejnar [30] uvádí, že v roce 1990 byl československý HDP na obyvatele ve výši 1/5 HDP Rakouska, tedy srovnatelný s Venezuelou a Jugoslávií. Obrovské zhoršení československé ekonomiky

v osmdesátých letech ve srovnání s předcházejícím desetiletím způsobené plánovaným typem hospodářství je zřejmé z tabulky č. 1., ve které je zarážející pokles tempa růstu reálného HDP z 4,8% na 1,5%.

Tabulka 1: Základní makroekonomické ukazatele ČSSR

Ukazatel (ve stálých cenách)	Průměrná roční změna v %	
	1970–1980	1980–1990
Hrubý domácí produkt (aproximace)	4,77	1,50
Vytvořený národní důchod netto	4,66	1,31
Vytvořený hrubý národní důchod	4,84	1,81
Užitý hrubý národní důchod	4,30	1,98
Osobní spotřeba	3,22	1,69
Hmotná společenská spotřeba	5,52	4,84
Hrubé fixní investice	5,77	0,89
Index spotřebitelských cen	1,14	2,17
Průměrná nominální mzda	3,13	2,08
Průměrná reálná mzda	1,99	-0,09
Produktivita práce ve výrobní sféře	-0,95	-2,89
Dovozní náročnost HDP	-0,37	-0,07
Ukazatele korigované o skrytou inflaci:		
Hrubý domácí produkt (aprox.)	2,7	-0,7
Národní důchod netto	2,1	-1,5
Osobní spotřeba	1,5	0,4
Hrubé fixní investice	3,1	-5,1
Index spotřebitelských cen	2,8	3,5
Průměrná reálná mzda	0,3	-1,4

Zdroj: ŠVEJNAR, Jan a kol. Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě. str. 102, Praha, Academia 1997

V některých ukazatelích mělo Československo však pozitivní údaje. V zemi prakticky neexistovala inflace ani zahraniční dluh. Poměrně významnou roli také hrála blízkost zahraničních ekonomik, která umožňovala snadnější přesun zboží a kapitálu. Atraktivita některých měst, zejména pak měst s bohatou historií, která lákala zahraniční turisty, to byla dobrá startovní pozice pro příliv zdrojů a rozvoj sektoru služeb. Příznivým předpokladem pro zdárný průběh transformačního procesu bylo také to, že si český

národ uvědomoval ztrátu dobrého postavení našeho průmyslu, které jsme měli před druhou světovou válkou a které jsme vstupem do východního bloku ztratili.

Důležitým předpokladem pro úspěch transformačního procesu je samozřejmě **lidský potenciál**. V Československu byl vždy kladen velký důraz na **úroveň vzdělání**, a to jak základního, středního, tak vysokého. Zde pak hrála významnou pozitivní roli kvalita technického vysokého školství [30]. Je ale pravda, že se někdy úroveň školství přeceňuje, kdy některé obory byly pod obrovským vlivem marxisticko – leninské ideologie, a tím byly výrazně zanedbány. To se týkalo zejména ekonomických a humanitních oborů [34].

Na druhé straně nové transformující se země Evropy zřetelně zaostávaly po stránce technologické úrovně svých výrobních prostředků. Československo, z tohoto pohledu, však na tom bylo poněkud lépe právě díky dobrému postavení hospodářství před válkou **a pozici průmyslové země v rámci RVHP**.

Jako **negativum** při zkoumání základní pozice československé transformace se jeví **téměř absolutní neexistence soukromého sektoru**, téměř stoprocentní státní vlastnictví hospodářství. Na rozdíl od Polska a Maďarska jsme byli více začleněni do struktur sovětského hospodářství, a tím také výrazněji zranitelnější při rozpadu obchodních vztahů, ke kterému došlo rozpadem RVHP [30].

Na co není možno ve výčtu aspektů, které ovlivňovaly startovní pozici Československa před transformací společnosti, zapomenout, je **celkový morální stav**, který zde po dobu čtyřicetiletého komunistického vedení byl. Běžná byla korupce, úplatkářství, hesla typu „kdo nekrade, okrádá rodinu“, nepravdy proklamované o vstupu sovětských vojsk v roce 1968 apod. Stát byl vnímán jako opatrovník, který se o své občany vždy postará a nikdo nemusí přemýšlet o svém jednání. To pochopitelně vedlo k absolutní nesamostatnosti lidí, která na počátku transformačních procesů velice negativně ovlivňovala její průběh a vedla k velkému rozčarování některých lidí. Žádek v této souvislosti zmiňuje tzv. **formální a neformální instituce** (chápáno ne ve smyslu institucionálním, nýbrž ve smyslu souboru pravidel). Zatímco formální instituce jsou tvořeny vládou – soudy, správní úřady, právní systém, neformální instituce jsou představovány morálkou a zvyky. Změna první skupiny je možná v relativně krátké době, změna té druhé skupiny bývá otázkou generační. Změna obou institucí v období

transformace, při jejich vzájemné interakci, nabývala zásadního významu a velkou měrou jednotlivé procesy ovlivňovala [34].

1.2 Cíle a základní pilíře transformace u nás

Otázka hlavních cílů, lépe řečeno definování finálního stavu, kterého mělo být dosaženo, je velice složitá a neexistuje na ní jasná odpověď. Tvůrci scénáře transformačního procesu zcela jistě chtěli přiblížit československou ekonomiku vyspělým tržním ekonomikám ve světě. Protože existuje celé spektrum charakterů světových ekonomik, které se liší různou úrovní sociální politiky a charakterem státních zásahů do ekonomiky, docházelo k rozdílným názorům na cílový stav, kterého by mělo být dosaženo v naší zemi. Vznikaly samozřejmě spory o rychlost, jakou mají změny probíhat a také o roli, kterou v celém procesu bude hrát stát [34].

Kotoučová [11] v této souvislosti uvádí tři základní názorové proudy, které se při utváření cílové transformační koncepce objevily:

- **tzv. „třetí cesta“** – v podstatě se jedná o zlepšení stávajícího systému, tedy o zrušení dotací neefektivním podnikům, posílení role trhu ovšem v rámci plánované ekonomiky, vytvořit konkurenci a potlačit monopolizaci. Zastáncem této cesty byl Pick.
- **sociálně – tržní hospodářství** – názorovým základem tohoto směru je keynesiánství, zastánci byli pro smíšenou ekonomiku se silným státem (intervencionalismus) a jejich prioritou je zaměstnanost. Představiteli zde jsou Zeman, Komárek, Klacek ad.
- **liberální hospodářství** – tento směr je založen na co nejmenším státu a jeho zásazích, prioritou je nízká inflace. Představiteli v tomto případě jsou Klaus, Dyba, Ježek, ad.

Odhlédneme-li od sporů o definici „třetí cesty“ [34], byl nakonec prosazen třetí názorový proud, který byl realizován pod vedením hlavního představitele tehdejšího reformního úsilí Václava Klause. Pro strategii, která byla u nás použita, se vžil název „šoková terapie“. Václav Klaus se ale proti tomuto označení ohrazuje: *„Považuji za naprosto nevhodné tomu, co se v procesu liberalizace a deregulace u nás stalo, říkat*

šoková terapie. Na tom nebylo nic šokového. Bylo to s dostatečným předstihem oznamováno a bylo to připravováno velmi opatrnou makroekonomickou politikou.“ [7]

Židek ještě ke způsobu transformace poznamenává: „*Praxe nebyla rozhodně tak liberální, jak se autoři reformy tvářili*“ [34, s. 46] a Sojka dokonce pojmenovává tehdejší vládní politiku jako: „*Pravicová rétorika s levicovou praxí*“ [34, s. 46]. K tomuto tématu se však ještě vrátím.

Podle Kouby byly **základní cíle přechodu** od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní vymezeny takto [10]:

1. Liberalizace cen a otevření ekonomiky světovému hospodářství. Tímto vyvinout flexibilní relativní ceny, které v konkurenčním prostředí výrazně zdokonalí alokační efektivnost.
2. Zavedení makroekonomických stabilizačních politik, které zabrání inflační spirále. Vytvořit tak podmínky pro následné snížení zděděné inflace.
3. Privatizace socialistických podniků.
4. Tvorba sociální ochranné sítě.
5. Vytvoření tržní infrastruktury, s důrazem na účinný institucionální rámec a na ochranu soukromých vlastnických práv.

Celý proces transformace byl rozdělen do čtyř základních kroků [7]:

První: makroekonomická kontrola, tedy zavedení restriktivní makroekonomické politiky, a to ještě před okamžikem liberalizace cen a liberalizace zahraničního obchodu. Důvodem tohoto kroku bylo nedopustit start velké inflace.

Druhý: rychlá, ale organizovaná privatizace se snahou vyhnout se privatizaci spontánní.

Třetí: rozvoj institucionálního a legislativního rámce ekonomiky vytvořený pomalým, ale demokratickým způsobem.

Čtvrtý: raná liberalizace kapitálového účtu platební bilance

Vzhledem k omezenému rozsahu této práce se budu, s odvoláním na její zadání, dále zabývat už jen procesem privatizace.

1.3 Privatizace státního majetku po roce 1989

Výkonnost ekonomiky je dána nejen racionálním rozdělením vzácných zdrojů, existující a fungující konkurencí na trzích a tvrdým rozpočtovým omezením podniků, je podmíněna také dobře definovanými vlastnickými právy. Způsob vlastnictví určuje to, jak se budou jednotlivé subjekty ekonomiky chovat a fungovat. Aby byla vlastnická oprávnění efektivní, musí být dělitelná, přenositelná a vynutitelná. Socialistické vlastnictví však takové není a už ze své podstaty být nemůže. Podnik v socialistickém vlastnictví hospodaří se svěřeným majetkem v podmínkách měkkého rozpočtového omezení a zejména nepracuje s rizikem, jaké představuje bankrot.

Státní „všelidové“ vlastnictví je nedělitelné a nepřevoditelné. Jednotlivý „spoluvlastník“ tedy samozřejmě nemůže disponovat hypotetickým podílem [10].

Proto se odstátnění a privatizace stala jednou z nejdůležitějších součástí transformace nejen u nás, ale privatizační vlna se rozšířila ve všech zemích bývalého východního bloku.

Polský ekonom Janusz Lewandowski v roce 1990 výstižně definoval privatizaci majetku v socialistickém vlastnictví, ale zároveň upozornil na velké riziko této privatizace. Dá se parafrázovat asi takto. Privatizace je takový proces, ve kterém někdo, kdo nezná skutečného vlastníka ani skutečnou hodnotu majetku, prodává něco někomu, o kom ví, že nemá kapitál [13].

Je třeba na tomto místě v souvislosti s procesem privatizace připomenout ještě jeden nezanedbatelný fakt. I když je podstatou privatizace to, že se stát zbavuje některých nebo většiny svých aktiv a převádí je do soukromých rukou, hraje v tomto procesu právě stát nezastupitelnou roli. Dokonce se dá říci, že v transformačním procesu je tato role důležitější než kdy jindy. Gerhard Schwarz k roli státu poznamenává: „*Tržní hospodářství nemůže být ničím jiným než (státem) vymezeným prostorem a nemůže se odehrávat v nějakém právním vakuu. Rozhodující však je, jaké rámcové podmínky v tomto prostoru stát stanoví a jak detailně je zformuluje. Liberální pojetí státu vyžaduje sice nepočtené a nepřiliš detailní, zato však striktní, jasné rámcové podmínky, které zajišťují funkčnost tržního systému.*“ [24, s. 10]

V následující části této kapitoly stručně popíší průběh a jednotlivé formy prováděné privatizace u nás. Základní výčet forem, které byly použity při privatizaci státního majetku Československa (později České republiky) můžeme vyjmenovat následovně: restituce, převod státního majetku na obce a města, transformace družstev, malá privatizace, velká privatizace. Před zahájením privatizace bylo v soukromém sektoru zaměstnáno pouze 1,2% pracovní síly, což představovalo zhruba 4% podílu na celkovém HDP republiky. Nejmorálnější a nejlogičtější první krok v privatizacích byl tedy činěn prostřednictvím restitucí.

1.3.1 Restituce

Cílem bylo napravit majetkové křivdy, které vznikly v období komunistických vlád a navrácení majetku bývalým vlastníkům. Vyskytovala se zde celá řada omezení¹, např. to, že bylo vyloučeno navrácení majetku znárodněného před nástupem komunistického režimu. Restituce se vztahovaly jen na československé státní příslušníky. Restituce byly zahájeny na konci roku 1990 a projevíly se zejména ve vlastnictví budov, v zemědělství při navrácení pozemků a také v maloobchodě, zejména v menších obcích. Hodnota majetku, která byla restituentům navracena, se odhaduje na 75 až 125 miliard korun. Bylo také umožněno to, aby si restituenti dokoupili část majetku, na který není restituční nárok, ale s navráceným majetkem souvisí. Takto byl prodán do konce roku 1993, jako součást velké privatizace, majetek za 16 miliard korun.

1.3.2 Převod státního majetku na obce a města

V roce 1991 byl na základě zákona² jednorázově převeden státní majetek obcím a městům, jehož hodnota je odhadována na 350 miliard korun. To se týkalo zhruba šesti tisíc obcí. Později, v rámci velké privatizace, byl převeden ještě majetek 7 533 privatizačních jednotek v hodnotě 30 miliard korun. K tomu je ještě potřeba připočítat hodnotu akcií bezplatně převedených na obce a města, která je necelých 48 milionů korun [12].

¹ Zákon č. 403/1990 Sb. ze dne 2. října 1990 o zmírnění následků některých majetkových křivd

² Zákon č. 172/1991 Sb. ze dne 24. dubna 1991 o převodu majetku obcím

1.3.3 Transformace družstev

Ta se týkala jednak jednotných zemědělských družstev (JZD), ale i družstev maloobchodních. Tato družstva, jejichž hodnota se odhaduje na 150 miliard korun, byla řadou způsobů transformována na jiné formy podniků [32].

1.3.4 Malá privatizace

Legislativa na její provedení byla přijata ihned po přijetí restituční legislativy³ (říjen 1990). Malá privatizace pak probíhala od dubna 1991 do prosince 1993.

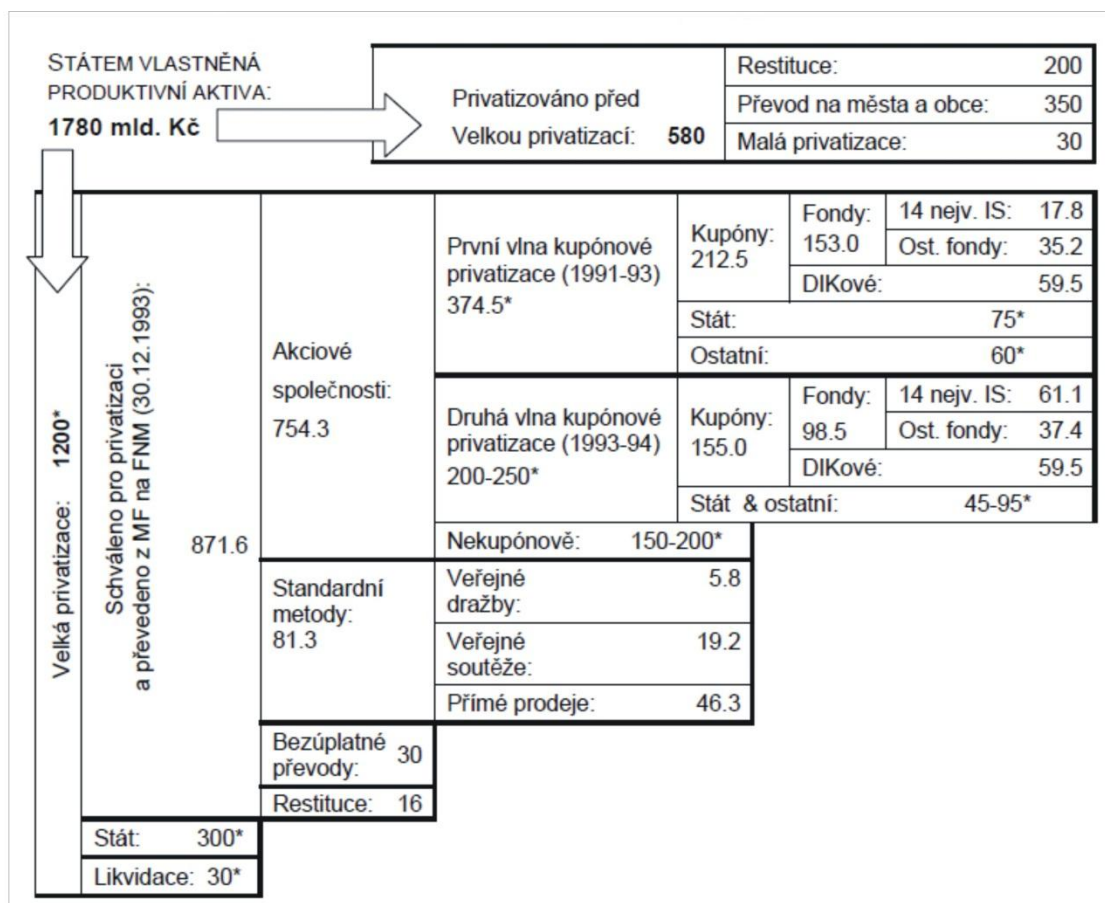
Konala se formou veřejných dražeb, které byly pořádány okresními privatizačními komisemi a ty byly zřízeny okresními úřady. Bylo privatizováno 22 212 malých hospodářských jednotek, avšak o privatizaci se směli ucházet pouze českoslovenští občané. Byly draženy povětšinou menší provozovny, nejvíce v odvětví služeb a maloobchodu. Výnosy z této privatizace šly na konto Fondu národního majetku, pro státní podniky to byla tedy čistá ztráta. Celková vydražená cena z malé privatizace je více než 30 miliard korun. Je třeba dodat, že z hlediska rychlosti privatizačních procesů u nás měla malá privatizace velký význam. To dokazuje to, že už na konci roku 1991 bylo privatizováno přes 14 tisíc jednotek, tj. více než 60% celkového množství [12].

Výše uvedené způsoby privatizace zahrnují majetek ve výši přibližně 730 mld. Kč, tím na tzv. velkou privatizaci připadala hodnota majetku cca 1 200 mld. Kč. Přehledné členění privatizace ukazuje níže uvedený obrázek č. 1.

Údaje v něm jsou uvedeny v mld. Kč a označují účetní hodnotu aktiv, které byly privatizovány jednotlivými metodami. Vychodil [32] uvádí, že majetek je oceněn účetní hodnotou a údaje pocházejí z různých období. Komplexnější data však nejsou k dispozici. Kromě privatizace státem vlastněných aktiv proběhla ještě před velkou privatizací transformace družstevního majetku v celkové účetní hodnotě 150 miliard korun na obchodní společnosti v soukromém vlastnictví.

³ Zákon č. 427/1990 Sb. ze dne 25. října 1990 o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby

Obrázek 1: Česká privatizace v číslech – Strom velké privatizace

Zdroj: VYCHODIL, Ondřej. *Dopady postprivatizační koncentrace vlastnictví na výkonnost českých podniků.* [autor knihy] Karel KOUBA, Ondřej VYCHODIL a Jitka ROBERTS. *Privatizace bez kapitálu*, str. 50, Praha : UK FSV – Institut ekonomických studií, 2004.

1.3.5 Velká privatizace

Do této nejsložitější části privatizačního procesu vstoupily především velké průmyslové podniky, banky a také hospodářské jednotky, které nebyly privatizovány žádným z výše

uvedených způsobů. Jak již bylo uvedeno, měly tyto podniky hodnotu zhruba 1 200 miliard korun.

Kotrba uvádí, že autoři **velké privatizace měli dva základní cíle** [12]:

- prvním bylo umožnit **rychlou** privatizaci velké části průmyslu, obchodu a zemědělství. Proto také autoři odmítali myšlenky, že privatizace je jednou z mnoha cest k restrukturalizaci podniků. Naopak. Tvrdili, že restrukturalizace je věcí až nových vlastníků, má být provedena teprve až jimi a má následovat až po privatizaci.
- druhým cílem bylo uplatnění co **největšího počtu prvků soutěže** v celém procesu tak, aby měl pokud možno každý šanci uspět.

Každý podnik byl privatizován na základě tzv. **privatizačního projektu**, který měl vždy za povinnost předložit managementu podniku. Další projekt pak mohl předložit kdokoli. V privatizačním projektu byl předložen buď způsob zprivatizování celého podniku, či jeho rozdělení na části s návrhem privatizace těchto částí. Způsoby provedení privatizace byly velmi rozmanité. Mohla být použita jedna z níže uvedených pěti metod.

- Transformace podniku na akciovou společnost a další prodej akcií (jednou z možností byla kuponová privatizace)
- Přímý prodej určenému vlastníkov
- Veřejná aukce
- Veřejná soutěž
- Bezúplatný převod obcím a jiným veřejně prospěšným institucím

Při použití transformace na akciovou společnost musel projekt uvádět návrh rozdělení akcií na nové vlastníky. V praxi byla používána distribuce pomocí kuponové privatizace, prodej prostřednictvím sprostředkovatele – burzy cenných papírů či RM-systému, nebo přímý prodej akcií zájemcům ze zahraničí či z domova.

Proces velké privatizace začal v červnu roku 1991, kdy vláda zveřejnila seznam státem vlastněných podniků určených k privatizaci a také jejich rozdělení na první či druhé privatizační kolo. Zároveň byl zveřejněn seznam podniků, které nebudou privatizovány vůbec a které budou likvidovány. V návaznosti na to byl zveřejněn seznam podniků

určených pro kuponovou privatizaci. Termín pro předložení základních projektů byl stanoven na 30. listopad 1991, přičemž konkurenční projekty mohly být předloženy až do 20. ledna 1992. Ke každému projektu se vyjádřilo zakladatelské ministerstvo, které v zásadě vykonávalo vlastnické právo státu nad státními podniky. To mohlo projekt doporučit, vrátit k přepracování nebo neschválit. Konečné rozhodnutí bylo na ministerstvu privatizace. Pokud byly privatizační jednotky zařazeny do prvního kola kuponové privatizace, muselo být rozhodnutí ministerstva privatizace učiněno do 31. dubna 1992, u ostatních firem pak kdykoliv od června 1991. Po schválení privatizačního projektu ministerstvem privatizace (v některých případech vládou) byl majetek privatizované jednotky převeden na Fond národního majetku. Ten pak převáděl majetek na nového vlastníka tak, jak bylo uvedeno v privatizačním projektu.

Fond národního majetku byl založen, aby sloužil k následujícím účelům:

- Realizace převodu majetku na vlastníka, který byl navržen privatizačním projektem
- Inkaso výnosů z prodeje
- Výkon vlastnických práv nad neprodaným majetkem a nad akciemi akciových společností, které jsou trvale nebo dočasně vlastněny státem
- Využívání svých peněžních zdrojů na zákonem vymezené operace – finanční sanace vybraných společností, posilování kapitálového vybavení domácího bankovního sektoru a jiné aktivity v souvislosti s restrukturalizací české ekonomiky.

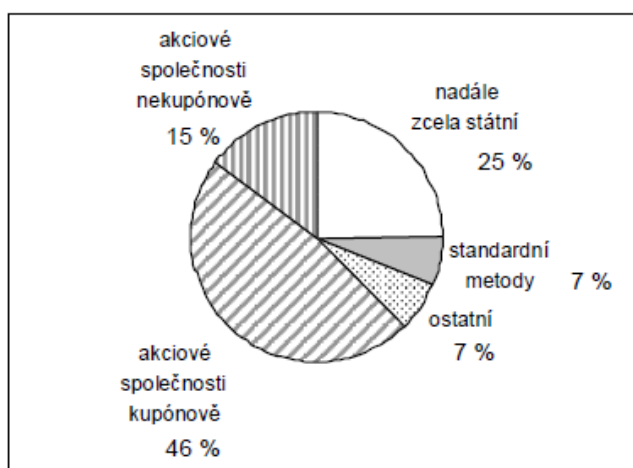
Pokud se týká **cen**, byla pro její volbu zpravidla používána účetní hodnota podniku, a to na základě výsledovky a rozvahy. Při přímých prodejkách se však uplatňoval jistý druh diskriminace zahraničních subjektů, protože v tomto případě byl pro jednání o ceně použit odhad auditorské firmy, na rozdíl od domácích zájemců, u kterých se používala účetní hodnota. Toto mělo být cestou, jak zvýhodnit domácí kupce. Vzhledem k tomu, že účetní hodnota však mnohdy neodpovídala realitě, používali často i domácí kupci za účelem snížení kupní ceny auditorské odhady.

Velká privatizace startovala poměrně pomalým tempem, tedy v roce 1991. Ke zrychlení došlo až v roce 1992 vlivem začátku prvního kola kuponové privatizace. Do konce roku 1993 pak byly schváleny projekty v celkové hodnotě 871,6 miliard korun. Největší část majetku byla privatizována formou transformace podniků na akciové společnosti a tato metoda byla použita u velkých firem. Nejčastější formou však byl přímý prodej předem

vybraným vlastníkům, který byl používán u středně velkých a menších firem. Často byl také používán bezúplatný převod majetku, který byl typický při privatizaci nemovitostí, které sloužily k poskytování služeb obyvatelstvu.

Jak uvádí Kotrba [12], i když je všeobecně privatizace v naší republice vnímána jako rychlý proces, k určitému zdržení došlo v roce 1993, kdy FNM nedokázal dostatečně rychle realizovat schválené privatizační projekty. Ke konci tohoto roku bylo realizováno jen 80% transformací na akciovou společnost, 68% přímých prodejů a dokonce jen 50% bezúplatných převodů privatizovaných jednotek. V tomto případě pomalé tempo zřejmě souvisí se ztrátovostí bezúplatně převáděných zařízení, o které nabyvatelé v podstatě nejevili zájem. Na konci roku 1993 tak bylo realizováno jen 33% hodnoty majetku [12].

Dominantní metodou v rámci privatizačního procesu u nás byla **kupónová privatizace**. Jak vyplývá z obrázku 2, stát si ponechal stoprocentní vlastnickou kontrolu ve společnostech představujících 25% všech aktiv v rámci velké privatizace. Šlo většinou o velké podniky, obvykle strategického významu. Podle Vychodila [32] se celková hodnota podniků privatizovaných kupónovou metodou pohybuje okolo 45% z oněch 1 200 miliard korun a hodnota podniků privatizovaných standardními metodami dalších 15%. Mezi zbývajících 15% jsou společnosti likvidované, restituované nebo převedené na obce.

Obrázek 2: Velká privatizace v ČR (podniky s celkovou účetní hodnotou 1.200 mld. Kč)

Zdroj: VYCHODIL, Ondřej. *Dopady postprivatizační koncentrace vlastnictví na výkonnost českých podniků.* [autor knihy] Karel KOUBA, Ondřej VYCHODIL a Jitka ROBERTS. *Privatizace bez kapitálu*, str. 51, Praha : UK FSV – Institut ekonomických studií, 2004.

1.3.6 Kuponová privatizace

Jak už bylo uvedeno, hrála v průběhu české velké privatizace velice významnou roli. Probíhala ve dvou vlnách, z nichž každá měla několik kol. Mohl se jí zúčastnit každý občan starší 18 let, tzv. DIK (držitel investičních kuponů), který si koupil kuponovou knížku. První vlna probíhala od května do prosince 1992 a měla pět kol nabídek. Druhá vlna měla šest kol a probíhala od března do prosince 1994, už po rozdělení Československa. Každá vlna kuponové privatizace měla v podstatě tento postup:

- Registrace občanů a investičních fondů (pro ně byla nutná registrace ministerstva privatizace⁴)
- Zveřejnění seznamů registrovaných investičních fondů – vč. základních údajů
- Zveřejnění seznamů jednotlivých podniků určených k privatizaci
- Tzv. „Nulté kolo“, ve kterém mohli občané své body svěřit investičním fondům
- Jednotlivá kola každé vlny. O jejich počtu nebylo předem rozhodnuto a ministerstvo tak mohlo každé kolo prohlásit za poslední.

Ceny nebyly jednotné, měnily se pro každé kolo a byly určovány cenovou komisí Centra kuponové privatizace. Systém stanovování cen nebyl zveřejněn. Podle úvahy, kterou uvádí Kotrba [12] lze říci, že cenu ovlivňovala cena minulého kola, poměr poptávky k nabídce a celková velikost nabídky akcií podniku.

Kupónová privatizace zaznamenala v naší zemi velký zájem. První vlny se zúčastnilo 6 milionů a druhé vlny pak 6,1 milionů z celkového počtu 7,4 milionu dospělých občanů. V první vlně investovala většina občanů prostřednictvím investičních fondů, ve druhé vlně jich pak prostřednictvím fondů investovalo podstatně méně. Zřejmě to bude asi tím, že mnohé fondy nesplnily očekávání občanů.

V první vlně bylo za kupony nabídnuto 61% akcií z 988 podniků se sídlem v ČR, zbylých 39% akcií byl privatizován jinými metodami. Do druhé vlny byly zařazeny akcie 676 podniků a k nim byly přidány akcie 185 podniků, které nebyly prodány v první vlně. V této vlně bylo nabízeno za kupony necelých 44 % akcií a bylo používáno mnohem častěji i jiných privatizačních metod, či jejich kombinací [12].

⁴ V textu používám zkrácené pojmenování „ministerstvo privatizace“, celý název ministerstva byl: Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci.

1.3.7 Investiční fondy

Významnou roli v rámci kupónové privatizace sehrály investiční privatizační fondy. Ty vznikly z obavy před rozdrobeným vlastnictvím a tedy z obavy toho, že by kontrola byla v podstatě odejmuta vlastníků a byla přesunuta výhradně na manažery. Po první vlně kupónové privatizace se však zřetelně projevilo, že kontrola byla stejně oddělena od vlastnictví, ale skutečně byla přesunuta na tyto privatizační fondy. To ovlivnilo další vývoj privatizace natolik, že došlo skutečně k přesunu vlastnictví do rukou mnoha občanů, ale faktickou kontrolu vykonávalo jen několik manažerů IP fondů.

Kdyby byly tyto důsledky předpokládány, dalo se jim zabránit při tvorbě privatizační legislativy. Zákon, který ale na tuto situaci reagoval⁵, byl účinný od května 1992 a nemohl již výsledky prvního kola kupónové privatizace ovlivnit. Nicméně stát zůstal pasivní a odložil privatizaci některých podniků na později, nebo si ponechal kontrolní balíky akcií [32].

⁵ Zákon o investičních společnostech a investičních fondech č. 248/1992 Sb.

2 Základní principy liberalismu v pojetí rakouské ekonomické školy

Jestliže budu v dalších kapitolách komentovat a konfrontovat události u nás s učením rakouské ekonomické školy, je jistě nutné zastavit se u tohoto směru a věnovat se popisu jeho základních myšlenek. Co je to ale liberalismus?

2.1 Liberalismus obecně

Podívejme se, co říká slovník cizích slov. Liberalismus je filozofický, státoprávní a hospodářský směr usilující o maximální svobodu pro jedince. Tento směr je obvykle založen na následujících nejdůležitějších zásadách: individualismus, preferování osobní svobody, uznání soukromého vlastnictví, ohraničení moci státního aparátu [9].

Vzhledem k vývoji této teorie, který začal v polovině 18. století, je velice obtížné najít jednoznačnou definici, na které by panovala všeobecná shoda. Jedná se o filozofický, sociologický a ekonomický směr, který vychází z evropského osvícenectví z přelomu 18. a 19. století a za jeho zakladatele je obecně považován filozof Adam Smith a také David Hume s Jeremy Benthamem.

První liberální koncepci ale nalezneme u francouzských **fyzikrátů**, u kterých se projevila potřeba oponovat učení nazývanému merkantilismus, které prosazovalo aktivní hospodářskou politiku a s tím spojené státní zásahy do ekonomiky zemí. Základní heslem fyzikrátů je „**laissez faire, laissez passer**“, tedy „nechte být, nechte plynout“, která se vyvinula do teorie tzv. „přirozeného řádu“, prosazující co nejmenší rozsah státních zásahů. Úkolem státu je pak pouze zabezpečení tohoto přirozeného řádu, který je založen jen na konání a zájmech jednotlivců, ti pak jsou omezováni pouze zájmy ostatních jednotlivců ve společnosti.

Základem liberalismu se ale stala **klasická ekonomická škola**, která navazuje na učení fyzikrátů, a to zejména díky **Adamu Smithovi** (1723 – 1790), který poprvé v ucelené formě podává výklad ekonomických teorií a právem je tak považován za zakladatele samostatné vědy zvané ekonomie. Nelze v této práci nezmínit jeho výrok o „neviditelné ruce trhu“, který byl publikován v „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“,

kde říká: „*Jednotlivec se řídí vlastním prospěchem, ale jako v mnohých dalších případech, vede ho jakási neviditelná ruka, aby pomáhala dosáhnout cíle, o který mu vůbec nejde ... tím, že sleduje vlastní zájmy, často prospěje zájmům společnosti více, než kdyby jim chtěl skutečně prospět*“ [25, s. 35].

Smith vymezuje úkol státu takto:

- Ochrana společnosti před násilím ze strany jiného státu
- Ochrana každého jedince ve společnosti před útlakem ze strany jiného člena této společnosti
- Zabezpečení veřejných statků a institucí, o jejichž zabezpečení jednotlivci, ev. skupiny nemají zájem.

Základním předpokladem představitelů klasické školy byla svoboda ekonomických subjektů a tedy minimální zásahy ze strany státu. Vycházejí z toho, že trh může negativně ovlivnit pouze stát, nikoliv jiný ekonomický subjekt. To se později ukázalo jako mylné, protože zde nebylo počítáno s monopolem [25].

Všechny teorie vycházející z ekonomického liberalismu se snaží o posun hospodářství ke kapitalismu a volnému trhu. Liberálové tvrdí, že jednotlivcům se má umožnit konání v jejich vlastním zájmu, a to, bez jakýchkoliv omezení, povede k nejlepšímu výsledku. K tomuto však předpokládají existenci soudní moci a existenci omezené státní moci. Liberalismus je ale také potřeba vnímat jako vědu a není možné se omezovat jen na oblast hospodářství, která se vyvíjí tak jako se vyvíjela a dále vyvíjí celá lidská společnost. Ludwig von Mises v díle *Liberalismus* k tomu poznamenává: „*Liberalismus není uzavřenou naukou, není strnulým dogmatem; je opakem toho všeho: je aplikací vědy na společenský život lidí.*“ [16, s. 14]

Je nutno na tomto místě upozornit na mylný a nesprávný názor, že liberalismus hájí zájmy jen jedné skupiny společnosti - majetných, kapitalistů, podnikatelů. Naopak, liberalismus je prvním politickým směrem v historii, který chtěl sloužit blahu všech, ale na rozdíl od socialismu, který má také ve svém programu usilování o blaho celku, volí zcela odlišné prostředky k dosažení tohoto cíle. Jako odpověď antiliberálním demagogům odpovídá L. von Mises následovně: „*Když se vytváří představa o kapitalistovi, uvědomuje si skutečně jen málokdo, že opravdu liberálně organizovaný*

kapitalistický společenský řád je takový, že pro podnikatele a kapitalisty vede cesta k blahobytu jen přes lepší zásobování jejich spoluobčanů takovým zbožím, o němž samotní tito spoluobčané věří, že je potřebují.“ [16, s. 20]

Základní filozofií liberálního učení je tzv. kázeň abstraktních pravidel, které Hayek nalézá v dodržování Desatera, a pod kterými si lze představit **zákaz „dělání špatných věcí“**. Lidská svoboda je možná a má smysl jen tehdy, jsou-li pravidla, v rámci kterých se pohybujeme, pevná a přísně vynutitelná. Bohužel se historickými souvislostmi podařilo vytvořit ještě jedno pojetí liberalismu, o němž Ježek hovoří jako o liberalismu „falešném“, který jako základ bere naopak přísné oproštění se od všech pravidel a zákazů [4].

2.2 Liberalismus a rakouská ekonomická škola

Máme-li vymežit přístup rakouské ekonomické školy k liberálním teoriím, je nutno zmínit se o dvou pojmech: Metodologický subjektivismus a Metodologický individualismus.

- **Metodologický subjektivismus** – velký důraz je přikládán na subjektivní hodnocení a jednání jednotlivců a není podstatné, zda to je výrobce, či spotřebitel. Každý si má vybrat z té alternativy, která nejlépe uspokojí jeho potřeby. Ekonomické jevy se neřídí jen objektivními jevy a zákony přírody.
- **Metodologický individualismus** – podstata tkví ve zkoumání rozhodnutí jednotlivců, a tedy ve zkoumání pouze mikroekonomických jevů. Podle „rakušanů“ nemá smysl se zabývat jevy makroekonomickými. Ke státu je přistupováno jako k subjektu, který nelze chápat jako ekonomický subjekt v pravém slova smyslu, neboť stát vlastně žádné konkrétní ekonomické cíle nemá. Tyto státní cíle jsou vždy závislé na daném politickém uskupení a jeho rozhodnutích, které je u moci.

Rakouská ekonomická škola chápe ekonomii jako vědu společenskou a neuznává tedy popisování ekonomických jevů pomocí matematických vzorců tak, jako ve vědách přírodních. Vzhledem k důrazu na jednání jednotlivců, používá tedy raději popis slovní [5].

2.3 Hlavní představitelé rakouské ekonomické školy

Prvním, o kom je nutno se zmínit s pojmem rakouské ekonomické školy je **Carl Menger** (1840 – 1921), který v roce 1871 přichází s dílem „Základy hospodářské nauky“, v němž se poprvé objevuje výraz „homo economicus“, tedy popis jedince, který uspokojuje své potřeby na základě výběru z několika alternativ, které se mu naskytují. Je také považován za zakladatele subjektivní teorie hodnoty, která se dívá na individuální rozhodování v ekonomii z hlediska užitečnosti. Odklání se tak od objektivní - nákladové teorie „klasiků“.

Pokračovateli Mengerova díla byli **Eugen von Böhm-Bawerk** (1851 – 1919) a **Friedrich von Wieser** (1851 – 1926). Nejvýznamnějšími představiteli však byli Ludwig von Mises a Fridrich August von Hayek [5].

Ludwig von Mises (1881 – 1973) neomezoval liberální učení pouze tak, že na něj budeme hledět jen pohledem čistě ekonomickým. Naopak, tato teorie je všezahrnující filozofický pohled na jednání jedince ve společnosti. Svůj pohled nazývá „**praxeologii**“, ve které nevnímá individualitu jen jako „homo economicus“, který své omezené zdroje přerozděloval mezi své potřeby. Vnímá člověka jako „**homo agens**“, člověka jednajícího, který se snaží o vylepšení situace, ve které se nachází. Tento člověk na začátku svého jednání nemá přesnou představu o možnostech, ale ty se objevují až v průběhu tvůrčího procesu. Jedná se o aktivní hledání způsobů jednání pro dosažení stanovených cílů. Mises svoji praxeologii staví na axiomu: „*člověk jedná a jeho jednání je účelné*“ [5, s. 40]

Fridrich August von Hayek (1899 – 1992) byl Misesův žák. Vycházel nejprve z Misesovy praxeologie, pak se ale zaměřil na studium důsledků lidského chování, které mohou být buď zamýšlené, nebo nezamýšlené, ale i ty nezamýšlené mohou být pro člověka prospěšné. Mezi nezamýšlené důsledky jednání zařadil i např. vznik peněz. Přichází také, pro lepší definování pohledu na liberální učení, se souborem 61 zásad, které publikoval ve svém díle „Zásady liberálního společenského řádu“, a ve kterých dochází k závěru, že vládě a jejím donucovacím funkcím jsou zcela nadřazeny Mír, Spravedlnost a Svoboda. Vláda tedy musí být omezena při tvorbě a prosazování

donucovacích funkcí jen abstraktně formulovanými pravidly, které mohou být aplikovány stejně na všechny a vymáhány v rámci těchto jednotných pravidel [3].

2.4 Liberální zásady podle L. von Misesa

I když se program liberalismu nepodařilo nikdy v historii uplatnit stoprocentně, vždy jeho používání vedlo k ekonomickému rozvoji. Mises tak zůstává vždy věrný myšlence vystupující proti zásahům státu do ekonomiky. Za fundament liberálního programu považuje existenci **vlastnictví**, lépe řečeno soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Veškeré teze, dedukce a vysvětlení vyplývají z existence tohoto základního požadavku. Nelze ale zapomenout na další předpoklady, se kterými se setkáváme v liberální teorii, a to na „svobodu“, „mír“ a „rovnost“ [16].

2.4.1 Vlastnictví

„Osobně bych dal rozhodně přednost být bez majetku v zemi, kde mnoho jiných něco vlastní, než abych musel žít někde, kde je veškerý majetek v „kolektivním vlastnictví“ a nějaká autorita určuje jeho konkrétní využití.“ [2, s. 85]

Fridrich August von Hayek

Mises v pojednání o liberalismu upozorňuje, že lidská práce nestojí samostatně a není sama schopna rozšířit blahobyt. Musí být vnímána vždy ve spojení s aplikací na půdu, která je dána přírodou, a na další látky a síly Země. Pak lze hovořit o výrobních faktorech, z jejichž vzájemného smysluplného spolupůsobení vzniká užitečnost, která uspokojuje naše potřeby. Aby se mohlo vyrábět, je nutno mít k dispozici práci a věcné výrobní faktory, které představují suroviny a meziprodukty vytvořené lidskou prací. Základní výrobní faktory jsou: práce, půda a kapitál. Kapitálovými statky v tomto případě rozumíme veškeré meziprodukty vyrobené z půdy s pomocí lidské práce, jež mají sloužit k další výrobě. Existují dva možné základní způsoby vlastnictví výrobních prostředků: soukromé a společné.

Řád, který používá společné vlastnictví, se nazývá socialismus nebo komunismus, druhý je liberalismus (kapitalismus). Podle učení liberálů je jediný proveditelný řád lidské kooperace ve společnosti, který je založen na dělbě práce, soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Tyto teze tvrdí, že socialismus je neproveditelný. Připouštějí sice

jeho aplikaci na část výrobních prostředků, ale důsledkem v tomto případě bude snížení produktivity práce, tedy nejen že nedojde k vytvoření většího bohatství, ale dokonce k jeho zmenšení [16].

2.4.2 Svoboda

„V této současné krizi, státní moc⁶ není řešením našeho problému; státní moc je ten problém.“ [23]

Ronald Reagan

V historii jsme se mohli setkat s názorem, že někteří lidé, nebo dokonce celé národy, jsou předurčení pro nesvobodu. Liberálové tuto myšlenku nesdílejí a uplatňují proti ní jeden argument, a totiž: svobodná práce je mnohem produktivnější, než práce vykonávaná nesvobodnými. Nesvobodný dělník pracuje tolik a tak usilovně, jak je třeba, aby se vyhnul trestům. Svobodný dělník však ví, že bude odměněn tím víc, čím více práce vykoná a ke zvýšení příjmu vydá veškerou svou sílu.

Liberálové tvrdí, že svoboda všech dělníků je možná jen v tom pracovním systému, který zaručuje největší produktivitu lidské práce, a tudíž je jeho existence v zájmu všech obyvatel Země. Svobodná práce může vytvořit pro všechny větší bohatství, než kdysi poskytovala nesvobodná práce pánům [16].

2.4.3 Mír

Liberálové vycházejí z toho, že otcem všech věcí je mír, nikoliv válka. Jestliže člověka odlišuje od zvířat existence vzájemné kooperace a jestliže přijmeme to, že práce buduje bohatství a klade tím základy pro vnitřní blaho člověka, pak musíme přijmout, že válka jen ničí a nikdy nemůže budovat. Na rozdíl od filantropů liberálové prohlašují, že válka má pouze a jen škodlivé následky. Jsou přesvědčeni, že i vítězná válka je zlem pro vítěze, a že mír je vždy lepší než vítězství. Navíc nabádají silně, aby pochopili, že v jejich vlastním zájmu je pro ně mír stejně výhodný jako pro slabé. Občanská válka ničí dělbu práce a nenechává ji již předem rozvinout, aby pak v případě, že k válce dojde, nenastal nedostatek. Rozvoj dělby práce je z tohoto pohledu možný jen do té

⁶ V originálu „government“ – myšleno ve smyslu *státní moc*, nikoliv jako kabinet ministrů

míry, do jaké je zaručeno mírové soužití. Mises k tomu poznamenává: „*Dělba práce se může rozvinout jen pod ochranou zaručeného míru. Kde chybí tento předpoklad, nepřekročí dělba práce hranici vesnice nebo dokonce ani jednotlivého rodinného domu.*“ [16, s. 32]

2.4.4 Rovnost

Z pohledu liberální teorie je nutné ctít rovnost před zákonem. Je nutno, aby měl každý jednatel před zákonem stejná práva jako všichni ostatní. Je škodlivé, když má jedinec či skupina výsadní právo před ostatními. Avšak v otázce důchodových a majetkových poměrů rovnost není možná. Dokonce, podle Misesa, nebude taková rovnost nikomu prospěšná. Jenom proto, že existuje majetková nerovnost, a že tato nerovnost pobízí lidi k tomu, aby vyráběli s co nejmenšími náklady, máme sumu bohatství, kterou můžeme spotřebovat. V této souvislosti se také zmiňuje o vytváření luxusu právě na základě této nerovnosti. Luxus je nejprve dostupný jen těm nejbohatším, ale postupem času a dalším vývojem a pokrokem se stává samozřejmostí i pro chudší [16].

2.4.5 Tržní hospodářství

Rakouská ekonomická škola se ztotožňuje s myšlenkou, že ideální tržní hospodářství funguje svobodně bez jakýchkoliv zásahů. Této myšlence se věnuje Mises ve svém díle „Lidské jednání: pojednání o ekonomii“. Základní myšlenkou je absence vládních zásahů do ekonomiky státu vyjma takových, které zajišťují ochranu ze strany jiných subjektů. V této otázce jsou Misesovy myšlenky velice podobné se Smithovými, protože říká, že každý svým jednáním slouží svým spoluobčanům a naopak oni slouží jemu. Do tržních systémů **není potřeba zasahovat**, protože trh sám nasměruje činnost do těch oblastí, kam je potřeba. Stát ale může zasáhnout tam, kde chce ochránit trh.

Trh je v této teorii chápán jako neustále se měnící proces fungující v závislosti na neustále se měnícím jednání jednotlivců. Význam trhu je tedy naprosto zásadní, a proto rakouská ekonomická škola nemohla nikdy přijmout centrálně plánované hospodářství. Dokonce nesouhlasí s tzv. smíšeným hospodářstvím, protože tvrdí, že vždy tento systém bude muset být řízen z nějakého centra. Mises v této souvislosti ale připouští to, že když některé výrobní prostředky jsou ve veřejném vlastnictví, ještě nemusí být

prolínání socialismu s kapitalismem. Jestliže jsou tyto výrobní prostředky vlastněny veřejnými institucemi – obcemi či státem, neznamená to ještě popření tržních znaků. Ale i podniky ve veřejném vlastnictví musí fungovat na základě tržních podmínek, na základě uspokojování potřeb spotřebitelů a měly by usilovat o vytvoření zisku [17].

2.4.6 Cenová tvorba

Jak už bylo konstatováno, trh je v neustálém pohybu, a tedy ani ceny nejsou stálé a neustále se mění. Hodnotu jednotlivých statků lidé určují podle momentální volby, a proto se i ceny tvoří na základě subjektivních hodnotových soudů. Mises vnímá cenu jako společenský jev. Každý člověk se tedy prostřednictvím svého subjektivního hodnocení na tvorbě ceny podílí.

Pochopitelně je situace složitější. Jednak trh svojí velikostí ovlivňuje vnímání a s tím související jednání lidí, a jednak také nedokonalost informací způsobuje to, že k přizpůsobení chování lidí nedochází skokově, ale postupně. Tvorbu ceny na trhu do velké míry ovlivňují také podniky, které spekulují na dosažení zisku, proto se snaží nakoupit tam, kde je laciněji a prodat tam, kde je dražší. Mises ale uvádí, že ceny ve všech oblastech na trhu mají tendenci se vyrovnávat. Rozdíly v cenách však vidí v institucionálních překážkách, které vyrovnání brání [17].

2.4.7 Stát a vláda

Liberalismus na rozdíl od anarchismu si je vědom toho, že bez donucení by byla ohrožena existence společnosti. Pravidla je třeba dodržovat proto, aby byla zajištěna pokojná lidská kooperace. Na dodržování pravidel musí dbát moc, zejména proto, že musíme mít možnost donutit toho, kdo nechce mít úctu k životu, zdraví, osobní svobodě jiných lidí anebo k soukromému vlastnictví, aby se podřídil pravidlům společenského soužití. Liberální učení tedy určuje státu následující úkoly: **ochranu vlastnictví, svobody a míru.**

Na postoj liberalismu vůči státu je potřeba dívat se skrze existenci soukromého vlastnictví výrobních prostředků. „*Chceme-li soukromé vlastnictví výrobních prostředků, nemůžeme přirozeně chtít, aby existovalo společenské vlastnictví výrobních prostředků, tj. aby vláda, a nikoliv jednotliví vlastníci, disponovala výrobními*

prostředky.“ [16, s. 41]. Liberální učení se zastává soukromého vlastnictví výrobních prostředků a z tohoto také vyplývá poměrně ostré vymezení úkolů, které se státu přidělují.

Protože je téma této práce zaměřeno v následujících kapitolách na privatizaci, tedy převodu státního vlastnictví do soukromých rukou, považuji za nutné zastavit se ještě u názorů rakouské ekonomické školy na vztah státu a soukromého vlastnictví.

Mises ve svém díle „Liberalismus“ upozorňuje na fakt, že političtí mocipáni, apod. vždy budou mít tendence bezmezně uplatňovat a co nejvíce rozšiřovat oblast svého vlivu. Úsilím vládců je to, aby věci nemohly probíhat bez zásahů vrchnosti. Naopak, soukromé vlastnictví se stává základem veškerého života oproštěného od státu a násilí, podmínkou svobody jedince. Mises proto upozorňuje, že vlády trpí soukromé vlastnictví, protože jsou k tomu přinuceny a neuznávají je dobrovolně, ale proto, že uznaly jeho nutnost.

Dokonce i liberální politikové, když se dostali k moci, ustoupili od svých liberálních zásad. Tato tendence k potlačování soukromého vlastnictví a ke zneužití politické moci je zakotvena v psychice vládců. Zaznívá zde názor, že nelze počítat s dobrovolným přístupem k liberálnímu vládnutí.

Jako důvod těchto „vládních ústupků“ je uvedena snaha o zachování vlády, která by při neuznání vlastnických práv, narazila na odpor a nebezpečí svržení takové vlády. To lze ale předpokládat pouze za situace, kde je velké množství vlastníků, např. bohatých sedláků a měšťanů. Jiná situace by byla ve společnosti s velkými podniky, průmyslem, dopravou a hornictvím. V takové společnosti je nebezpečí, že politická moc proti soukromému vlastnictví zakročí. Lze totiž snadno poštvat široké masy proti vlastníkům. Toto bylo odjakživa nápadem všech absolutistických monarchů. Avšak každý pokus o nahrazení soukromého vlastnictví jiným způsobem výroby a rozdělování se sám rychle přivedl k záhubě [16].

Mises tak toto téma končí myšlenkou, že: *„Smysluplné uspořádání lidského hospodářství a společenské soužití lidí vůbec je jinak než na tomto základě naprosto neproveditelné.*“ [16, s. 64]

3 Proces privatizace průmyslu po roce 1989 v ČR

Jak jsem již popsal v první části práce, byla privatizace jednou z nejdůležitějších částí transformačního procesu u nás. Rychlá privatizace a tzv. česká cesta, které byly prosazeny federální vládou kolem tehdejšího ministra financí Václava Klause, byly tou zvolenou cestou, kterou jsme se měli dát. Jaké strategie byly použity v procesu privatizace? Osvědčily se vůbec při privatizaci strojírenských podniků? Byl navržen správný „mix“ privatizačních metod a bylo použito kuponové privatizace tou správnou a liberální cestou? A jak postupovaly politické strany z hlediska proklamované rétoriky a skutečného výsledku? To jsou otázky, na které se pokusím v této kapitole odpovědět.

Výše jsem zmiňoval, že do obou vln privatizace bylo zařazeno 4 338 státních podniků. Na tento počet bylo předloženo 23 607 projektů⁷ a z nich plných 21% bylo předloženo managementy podniků. Management byl do značné míry ovlivněn při podání projektu tím, zda byl či nebyl podnik zařazen do kuponové privatizace. V případě, že podnik byl zařazen do kuponové privatizace, musel vždy management navrhnout transformaci na akciovou společnost. Management měl podle Kotrby [12] tyto možnosti pro výběr strategie privatizace:

- Prodej celé firmy managementu
- Získání podílu na majetku celé firmy (přímým prodejem části akcií)
- „Vybrání rozinek“ tj. privatizaci nejlukrativnější části podniku přímým prodejem a pro ostatní části použít jiné formy privatizace
- „Očištění firmy od balastu“ – na ekonomicky nevýhodných částech firmy se privatizace neprovádí, ta se děje jen v hlavní části firmy
- Management je agentem třetí strany, která má zájem o koupi
- Privatizace firmy bez vlastnického podílu – ale maximalizace manažerských výhod
- Prodlužování privatizace na co nejdelší období. Tím, že není jasný vlastník, dojde postupně k převedení aktiv státního podniku na soukromou firmu managementu.

⁷ do 31. prosince 1993

Pro manažery podniků jsou typické poslední dvě strategie. U téměř poloviny společností, které se účastnily první vlny kuponové privatizace, bylo 95% akcií nabízeno za kupony a manažeři si zde neoponechali žádný majetkový vliv. A dále stojí za povšimnutí fakt, že do konce roku 1993 nebylo o dokončení privatizačního procesu v první vlně rozhodnuto v 276 případech, přestože lhůta pro předložení manažerských projektů byla do konce roku 1991. Tedy ani za tři roky se v těchto případech nepodařilo převést majetek na nového majitele [12].

Předcházející odstavec vyvolává nutnou poznámku. Jestliže byla rychlost privatizačního procesu jedním z hlavních atributů transformace u nás, proč „režiséři“ privatizace dopustili stav, že se v 11,5% případech nepodařilo majetek za poměrně dlouhou dobu zprivatizovat? Zvolená rychlost privatizace byla, jako jeden z faktorů privatizačního procesu, pro předpokládaný konečný výsledek rozhodující. Rád bych se tedy dále věnoval jí a také dalším faktorům, které výsledek privatizace ovlivnily.

3.1 Rychlost privatizačního procesu

Rychlost privatizačního procesu ve vztahu ke zvolené strategii transformace u nás je ještě dnes velice diskutovaným tématem, které patrně nikdy nebude plně vyřešeno. Václav Klaus k tomuto tématu uvádí: „*V naší zemi jsme vycházeli ze zcela jasné a vědomě zastávané koncepce, že masová privatizace musí být provedena co nejrychleji, aby nenastala tzv. privatizace živelná (do rukou existujícího managementu), jako se to stalo např. v Maďarsku.*“ [8].

Mlčoch [21] se ale domnívá, že primární důvody pro volbu rychlé cesty privatizace masové privatizace byly čistě politické. V podstatě se jednalo o splnění slibu, který byl dán voličům. Musíme si uvědomit, jaký byl stav společnosti těsně po roce 1989 a jaká byla nálada a nadšení občanů pro změny. V té době zaznívala velmi častá prohlášení o dohánění vyspělých ekonomik a o vytvoření tlusté čáry za minulostí.

Kritici zvoleného způsobu privatizace u nás však uvádějí, že bylo potřeba nejprve vytvořit plnohodnotné instituce [20].

Kouba při analýze tohoto tématu vzpomíná Murrella, který také zdůrazňoval přednosti pomalejší privatizace. Doslova uvádí, že: „*Potřeba rychlých privatizačních postupů*

byla nezřídka povýšena na hlavní kritérium progresu transformačního procesu v postkomunistických zemích.“ [10, s. 26]. Podle jeho názoru byly argumenty pro prosazení rychlé privatizace:

- nutnost rychlé dominance soukromého sektoru v transformované ekonomice
- obava, že postupná klasická privatizace britského typu by v podmínkách naší země vyžadovala časový horizont 600 až 2000 let
- obava, že pomalá privatizace uvolní prostor pro aktivní účast nomenklaturních struktur komunistického režimu

Kouba dále uvádí paradoxní fakt, že jako nejrychlejší privatizační cesta se v realitě prosadila „gradualistická“ privatizace maďarská, kde byla touto cestou privatizace případ od případu ukončena. Dědictví české „rychlé“ masové privatizace za pomoci kupónové privatizace jsou zbytkové akcie řady podniků, které zůstaly státu. Zbytkový státní majetek byl v druhé polovině devadesátých let značně rozsáhlý a ještě v roce 2005 (k 31. 12. 2005) zůstává rozpracováno 102 projektů se 150 privatizačními jednotkami⁸. Dalším paradoxem je fakt, že se velmi rychle v průběhu procesu „revitalizovali“ příslušníci staré komunistické nomenklatury a patřili k první vlně velmi aktivních privatizátorů [10].

Na tomto místě bych zřejmě souhlasil s názorem Žídka [34], který se nad rychlostí privatizačního procesu také zamýšlí a dochází k závěru, že neexistuje žádná ideální cesta, která by pokryla všechna nebezpečí. Zejména s přihlédnutím k tak obrovskému rozsahu a členitosti majetku, na kterém byl privatizační proces u nás vykonáván.

3.2 „Česká cesta“

V rámci privatizačního procesu v naší republice byla použita metoda, pro kterou se vžil pojem „česká cesta“. Co to ale je? Tato práce si nečiní ambice na jednoznačnou definici, nicméně považuje za nutné se tohoto problému dotknout, protože způsob privatizace majetku „českou cestou“ ovlivnil existenci a vývoj podniků zejména v oblasti strojírenství. Pohled na „českou cestu“ a její vnímání z dnešního pohledu je velice

⁸ Fond národního majetku České republiky, Výroční zpráva 2005

nejednoznačný. Václav Klaus pochopitelně tento způsob obhajuje: „*Tzv. česká cesta privatizace znamenala unikátní pokus dát určitou šanci i domácím ekonomickým subjektům a nevyprodat okamžitě (a neúměrně lacino) všechno do zahraničí.*“ [6]. Z jeho pohledu se tedy jedná o prodej, převedení státního majetku do českých rukou s hlavní myšlenkou nedopustit výprodej „rodinného stříbra“ zahraničním osobám. Nutno také dát za pravdu konstatování, že vše ostatní „... *by ostatně nemělo sebemenší šanci na politickou průchodnost.*“ [6].

Konečnou zvolenou cestu, podle Klause, charakterizovaly dvě zásadní věci:

- **vyhnutí se tzv. živelné privatizaci**, tedy privatizace do rukou managementu bývalých socialistických podniků
- rozdělení privatizace na **malou a velkou** a v rámci velké na **kupónovou a standardní** [6]

Naproti tomuto názoru stojí např. názor Čermákův, který „českou cestu“ ve skutečnosti považuje za: „...*výběr privatizačního subjektu na základě maximální nabídnuté ceny*“ [1, s. 30] a dodává, že samozřejmě na dražbě, jako způsobu prodeje, není nic špatného. Dokonce je zcela legitimní, avšak za podmínky, že privatizující subjekt uhradí celou kupní cenu, nebo alespoň její podstatnou část ze svých prostředků. Podle jeho názoru u nás v procesu privatizace formou přímých prodejů sehrály negativní úlohu komerční banky [1].

3.3 Křížové vlastnictví v bankovním sektoru

Jak uvádí Vychodil [32], zůstaly po obou vlnách kupónové privatizace nadále zcela ve vlastnictví státu společnosti o celkové hodnotě 300 miliard korun. Dále působil ještě jeden fenomén, který, podle mého názoru, velmi transformační procesy u nás ovlivnil. Jednalo se o tzv. „křížové vlastnictví“.

Investiční privatizační fondy, o kterých jsem se zmiňoval v první kapitole, a které se aktivně zúčastnily kupónové privatizace, byly dvojího typu:

- fondy svázané s domácími bankami
- fondy založené jednotlivci nebo finančními skupinami (HC&C Viktora Koženého, CS fondy, PPF)

Všeobecné očekávání bylo takové, že v kupónové privatizaci uspějí jen fondy svázané s domácími bankami. Předpokládalo se tedy, že je nutno nastolit takový bankovní systém, ve kterém bude většina ekonomiky pod kontrolou bank. Banky se v tomto systému skutečně chovaly poněkud nestandardně - poskytovaly podnikům měkká rozpočtová omezení, prodlužovaly neefektivitu a oddalovaly úpadky „svých“ podniků. Čímž samozřejmě poškozovaly své vkladatele a akcionáře. O porušování konkurence na úvěrovém trhu nemluvě. Do této situace se začal také projevovat vysoce netransparentní systém tzv. křížového vlastnictví. Všeobecně se mělo za to, že je problém vyřešen přijetím zákona o investičních společnostech a investičních fondech⁹. Tento zákon však nemohl nijak ovlivnit průběh první vlny kupónové privatizace. Bankovní IP fondy investovaly do akcií českých bank, dokonce i do svých mateřských bank. Velké české banky se tak staly svými vzájemnými spoluvlastníky, a některé z nich dokonce ovládly část svých vlastních akcií. Banky tak spravovaly a spoluvlastnily většinu IP fondů. Jenže stát si ponechal kontrolní balíky akcií v největších bankách a jejich záměrem bylo prodat je později strategickým investorům. Konkrétně šlo o 40% akcií České spořitelny, 44% Komerční banky a 45% Investiční banky, a protože tyto jmenované banky ovládaly většinu z nejvýznamnějších IP fondů, ponechal si tak stát vliv na české podniky i banky, do nichž tyto fondy investovaly [32].

K provázanosti bank a fondů se také vyjadřuje Žídek [34], který tento fakt také zkoumal. Nicméně si pokládá otázku, zda byl vliv bank opravdu tak velký? Příliš velký význam tomuto vlivu nedává, alespoň pokud se důkazů týká. V žádné literatuře nenarazil na důkazy o explicitním vlivu státu na chod bank. Přiznává však, že konkrétní důkazy se hledají obtížně.

3.4 Alternativy kupónové privatizace

Jak už bylo uvedeno, kupónová privatizace hrála v průběhu privatizačních akcí velice významnou roli. Podle názoru Žídka [34] byla komplexním procesem, i když v ní vidí kritici většinou jen samá negativa. Nejobvyklejší výtky se týká toho, že nebyla schopna přinést nový kapitál. Jde však o to, jaký další způsob privatizace byl schopen nový

⁹ Zákon č. 248/1992 Sb.

a významný kapitál do privatizovaných podniků přinést. Samozřejmě vyjma přímého prodeje zahraničnímu investorovi. To však bylo jednak politicky neprůchodné (viz předchozí text) a jednak v tak velké míře hromadně jen těžko uplatnitelné.

3.4.1 Prodej domácím investorům

Při tomto způsobu šlo především o snahu vyhnout se kupónové privatizaci. Příkladem může být prodej podniku Poldi firmě Bohemia Art Vladimíra Stehlíka, nebo podniku Škoda Plzeň firmě Nero Lubomíra Soudka. Pokud se týká přílivu kapitálu, tak tato forma privatizace rozhodně nový kapitál nepřinesla, spíše naopak. Byla to privatizace na dluh, který se po čase ukázal jako nezvladatelný. Dalším negativem této alternativy bylo to, že se ještě otevíral poměrně velký prostor pro korupci.

3.4.2 Spontánní privatizace

Tedy převzetí podniku manažery. Jak bylo uvedeno výše, toto byla cesta, které se vládní ekonomové obávali, protože zde byla zkušenost z Maďarska a Polska z 90. let. Management má tendenci vyvádět aktiva z podniků a dělat činnosti, které se u nás vžily pod pojmem tunelování. V souvislosti s tímto způsobem můžeme konstatovat, že by nový přísun kapitálu také nenastal. Opodstatněná byla i nedůvěra ke schopnostem manažerů, kteří celá léta pracovali v podmínkách plánované ekonomiky.

3.4.3 Zaměstnanecké akcie

Tato cesta byla velmi populární v rétorice levicových politiků, např. ji velice propagoval Miloš Zeman. Podle jejich názoru by měli zaměstnanci zájem na prosperitě podniku. Vládní ekonomové, a v tomto jim dávám za pravdu, s tímto přístupem nesouhlasili. Takový postup byl chápán jako reminiscence kolektivního vlastnictví a samosprávného socialismu. Došlo by také ke zvýhodnění zaměstnanců ziskových podniků a musel by se vyřešit problém, co se zaměstnanci podniků, které se neprivatizují. Navíc se dá logicky předpokládat, že by zaměstnanci neměli zájem na restrukturalizacích podniků a zavírání neživotaschopných provozů a pravděpodobně by docházelo k podbízení managementu svým zaměstnancům – majitelům, akcionářům podniku. O přísunu kapitálu také hovořit nelze. Otázkou samozřejmě zůstává, kolik zaměstnanců by o tuto formu privatizace stálo. Podle Časopisu Ekonom (Trendy&Trhy

z roku 1992) by nemělo zájem v listopadu roku 1991 60,1% a v lednu 1992 dokonce 71,1%¹⁰ [34].

3.4.4 Přímý prodej zahraničním vlastníkům

Na rozdíl od předchozích možností jsou přímé prodeje zahraničním vlastníkům alternativou, která by měla přinést dostatek zahraničního kapitálu i nový management a s tím související know-how. Lze vycházet z předpokladu, že v tomto případě by byl vlastník jasný. Pro jeho výběr by měla existovat jasná pravidla, on by se z pochopitelných důvodů staral o rozvoj podniku, a tedy svého vlastního majetku. Židek [34] uvádí, že pro velkou většinu autorů byla tato metoda naprosto neprůchodná, to už bylo také zmíněno v tomto textu, patřil k nim např. Václav Klaus [6]. Levice navíc kritizovala jakékoliv snahy o prodej „rodinného stříbra“ a „pod cenou“ [34].

Za negativa tohoto plánu jsou označeny:

- Zdlouhavost – mnozí se báli, kolik let by trvala privatizace stovek podniků
- Při procesu dochází k prodlužování předprivatizační agonie (je zde také větší nebezpečí tunelování a vyvádění aktiv podniků)
- Existují jisté obavy z toho, že se koupě realizuje za účelem zbavení se konkurence, tedy koupě a následné uzavření podniku
- Samozřejmě i zde byl prostor pro korupci a obavy z ní

Židek si ale opět pokládá otázku: „...o jak velké procento našeho majetku by byl reálně v zahraničí zájem?“ [34, s. 184]. Ke zklamání došlo v těžkém průmyslu, kde zahraniční partneři chtěli koupit jen zdravé části podniků. Příkladem může být Siemens ve Škodě Plzeň. Jediný viditelný úspěch se tak stal v automobilovém průmyslu, kdy se podařilo, přes jistou skepsi Klause, prodat podnik Škoda Auto koncernu Volkswagen. Tento obchod vesměs kladně hodnotí naši ekonomičtí analytici, ke kterým se řadí i analytik UniCredit Bank Pavel Sobíšek, který upozorňuje na další pozitivní impulz zmiňovaného obchodu: „Je těžko změřitelné, ale naprosto zásadní, kolik dalších německých investorů přivedla do Česka dobrá zkušenost VW s fungováním Škody Auto. Většina z nich do dnešního dne v Česku zůstala.“ [22].

¹⁰ Převzato z: **ŽÍDEK, Libor**. Transformace české ekonomiky, 1989 - 2004. str. 187. Praha : C.H. Beck, 2006. 1. vydání. ISBN 80-7179-922-X

V této souvislosti zmíním ještě názor Mládka, který doporučuje, aby byly privatizovány velké konglomeráty jako Škoda Auto [19]. I když jsou někteří autoři k této cestě skeptičtí (Žídek) a domnívají se, že by pravděpodobně tyto úvahy narážely na nezájem kupujících, lze se setkat i s jinými názory.

Podle vyjádření Jana Vrby¹¹, který byl ministrem průmyslu české vlády v letech 1990 – 1992 a byl u příprav privatizace velké většiny podniků u nás, byla ale situace jiná. Tvrdí, že zájem byl až neuvěřitelně vysoký. Pro zahraniční investory se od nás otevíraly nové investiční možnosti a také jsme byli vnímáni jako oblast, kde by se dalo vyrábět a vyvážet na východ. To byly také i původní úvahy VW, který od nás původně předpokládal export ze Škodovky na východ.

Jedním z příkladů je zájem Mercedesu o Tatra v Kopřivnici, kterou viděl jako hezkou, velmi dobře rozvrženou továrnu. Bohužel došlo k přesvědčování managementu Tatry ze strany Dušana Třísky, člena představenstva a jednoho z „otců“ kuponové privatizace, že pro podnik bude nejlepší, když se Tatra zprivatizuje v rámci kuponové privatizace, a o novém uspořádání ať rozhodnou noví vlastníci. Podle názoru Jana Vrby, ke kterému se přidávám i já, bylo v politickém zájmu federální vlády, aby v kuponové privatizaci byly také známé podniky. Mercedes pak o Tatra ztratil zájem, pokoušel se privatizovat ještě LIAZ společně s Avii. V Avii chtěl vyrábět lehčí vozy, v LIAZu těžší. Celkem měl v plánu vyrábět 28 000 vozových jednotek ročně [33]. K tomuto názoru se přidává i Mládek, který dokonce tvrdí, že privatizace Tatry Kopřivnice v kuponové privatizaci byla velkým omylem. Tatra, jako většina velkých podniků u nás, potřebovala strategického investora a nikoliv skupinu „poněkud znesvářených IPF“ [18].

Jen malá odbočka. Pokud přijmeme názor, že povedená privatizace Škody Auto firmou Volkswagen vytvořila následně 150 000 pracovních míst a na území České republiky vzniklo díky tomu 72 úplně nových podniků [33], měla by podobná privatizace Tatry (či LIAZu nebo Avie) zřejmě podobný efekt. I když přiznávám, že bychom to zřejmě jen těžko dokazovali nějakým přesným výpočtem.

¹¹ Rozhovor s Janem Vrbou, ministrem průmyslu České republiky v letech 1990-1992. Původně vyšel v časopise Listy (www.listy.cz) č. 6/1999.

Nyní k privatizaci některých podniků u nás.

3.5 Privatizace Škody Plzeň

Stát zde zvolil výše zmíněnou tzv. "českou cestu" privatizace. Na postup privatizace byla zpracována studie, kterou financovala IFC (International Finance Corporation)¹². Z té vyplývalo, že v případě vstupu zahraničního investora, lze v některých programech Škodovky pokračovat, a že to je v podstatě jediná cesta, jak Škodovku úspěšně rozvíjet. Poté bylo vyhlášeno výběrové řízení, ve kterém zvítězil Siemens. Jeho záměrem bylo vstoupit do klasické a transportní divize – tedy výroby turbin a lokomotiv - sám, a do jaderné energetiky společně s francouzským Framatomem. Stalo se však to, že vláda, jejímž předsedou byl Václav Klaus, tento projekt neschválila. Důvodem byla nízká cena, kterou Siemens za Škodovku nabízí. Ponechme stranou otázku, v jakém legislativním rámci jsme se pohybovali, když vítězné výběrové řízení mohlo skončit v koši, jisté je to, že po volbách v roce 1992 obdržela vláda návrh Lubomíra Soudka, který nabízel vyšší sumu. Bylo tedy vyhlášeno nové výběrové řízení, jehož vítězem se stala firma Nero L. Soudka. Podle mého názoru bylo mylné se domnívat, že by se našel „záračný“ český manažer, který sliboval, že továrnu vytáhne z propasti [33]. Vzniklé situaci, tedy krachu podniku a odvolání Soudka v roce 1999 z vedení Škodovky, nahrávalo několik faktů:

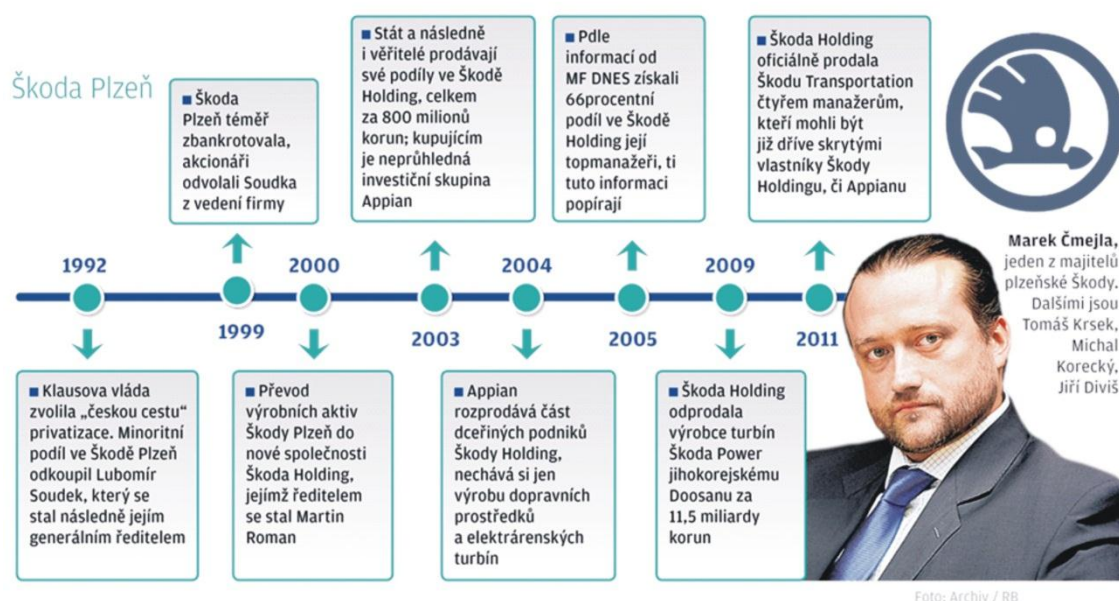
- Nepřátelská nálada pro vstup cizího kapitálu v republice, a to jak ze strany veřejného mínění, tak ze strany rozhodujících politických skupin.
- Málo zkušená vláda, která se, a to příznějme, rekrutovala většinou z teoretických odborníků s minimálními praktickými znalostmi
- Neopatrná a riskantní finanční politika, vedoucí k obrovské zadluženosti
- Selhala role bank, u kterých v té době nebyla dokončena privatizace, a které riskantně a neuváženě půjčovaly podniku peníze.

Stát následně převedl oddlužená aktiva do nové firmy Škoda Holding a na přelomu let 2002 a 2003 holding prodal skupině Appian, který státu zaplatil pouhých 350 milionů

¹² součást Světové banky

korun a konkurznímu správci dalších 450 milionů. Appian postupně všechny klíčové dceřiné společnosti odprodal. Utržil za ně celkem přes 30 miliard korun [31]. Vzhledem k tomu, že v roce 2003 vytvořila Škoda Holding pod novým majitelem provozní zisk 350 milionů korun, nasvědčuje to tomu, že firemní hodnota byla vyšší – odhaduje se dvě až tři miliardy korun. Mimochodem, o vlastnické struktuře nikdo, ani Policie u nás nebo ve Švýcarsku, nemá ani tušení.

Obrázek 3: Privatizace Škody Plzeň

Zdroj: TRAMBA, David. *Staré privatizace: podniky za babku nesou miliardy*. lidovky.cz. [Online] ČTK, Reuters, 07. 02 2012. [Citace: 15. 04 2012.] http://byznys.lidovky.cz/stare-privatizace-podniky-za-babku-nesou-miliardy-fs7-/firmy-trhy.asp?c=A120206_170712_firmy-trhy_apr. ISSN 1213-1385 .

3.6 Privatizace ČKD

ČKD Praha jako holding akciových společností vznikl v roce 1990 transformací tehdejšího státního podniku. Základní jmění činilo 4,8 mld. Kč. V roce 1991 se uvažovalo o možném vstupu zahraničního partnera, nicméně jednání nevedla k žádným výsledkům. Firma byla zařazena do kupónové privatizace, kdy se v prvním kole podařilo prodat 39% akcií a do druhého kola pak bylo zařazeno jen 20% dceřiných společností v celkové hodnotě 1,6 mld. Kč.

Byl také hledán strategický partner, kterému by byl prodán majoritní balík akcií. Největší jednání byla vedena s firmou AEG (to bylo v letech 1993-94), ale tato jednání pak zkrachovala [1]. V té době byla AEG součástí koncernu Daimler Benz, kam patří i Mercedes. Má se tedy za to, že neúspěch Mercedesu v Tatře měl za následek i odchod a nezájem firmy AEG. Tedy zklame-li se jeden, je to signálem pro ostatní firmy. V té době jsme měli využít úspěch VW s privatizací Škody Auto [33].

Pro prodej majoritní části byla zvolena opět „česká cesta“ a byl vypsan konkurz. Ten poté vyhrála firma Inpro podnikatele Jiřího Marouška, zřejmě s politickou podporou tehdejší ODA. To jsou však jen spekulace, protože detaily této soutěže nebyly nikdy zveřejněny. Inpro získalo na nákup 51% akcií úvěr 978 mil. Kč. Opět vlivem podobných okolností jako v případě Škody Plzeň se v roce 1998 ČKD Praha dostává do úpadku a Maroušek odchází. Tabulka níže udává, že plán na snižování cizích zdrojů a navyšování zisku v roce 1998, zůstal jen zbožným přáním.

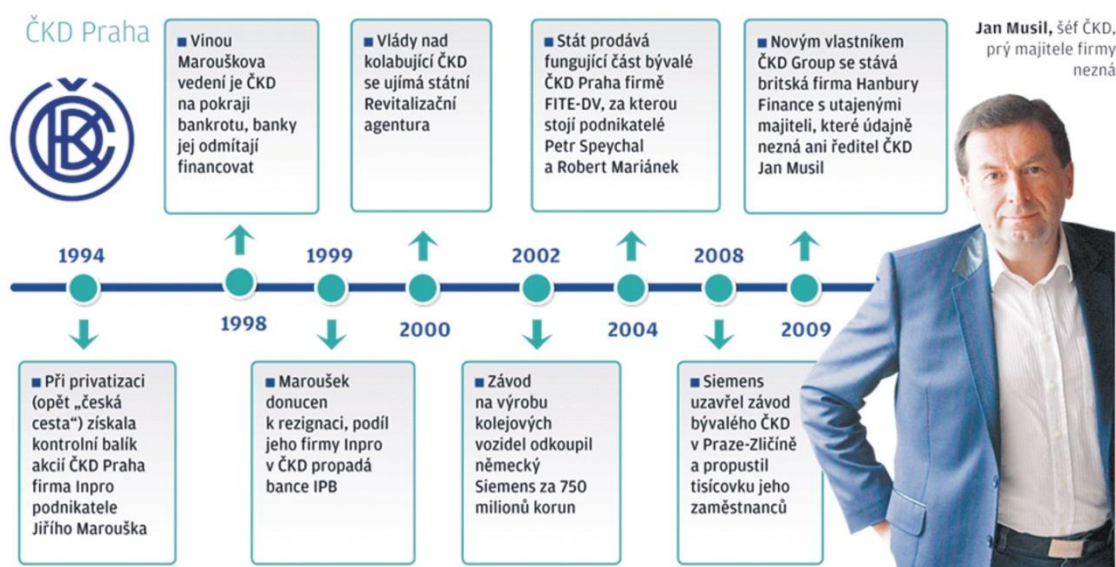
Tabulka 2: Plán a skutečnost hospodaření holdingu ČKD

	Skutečnost 1995	Plán 1998	Skutečnost 1998
Konsolidované tržby	8 mld. Kč	13 mld. Kč	11 mld. Kč
Zisk		+ 1,3 mld. Kč	- 3,1 mld. Kč
Cizí zdroje	15 mld. Kč	10 mld. Kč	18 mld. Kč

Zdroj: ČERMÁK, Vladimír. *Česká cesta privatizace a selhání bank.*, str. 5. Sborník Acta Universitatis Carolinae Oeconomica č. 2/2000. Praha : IES Fakulty ekonomických studií UK, 2000.

Noví vlastníci, a opět by nemělo zůstat bez povšimnutí, že vlastnická struktura není známá, zhodnotili zbylou fungující část původní skupiny ČKD, a tak současná ČKD Group má výrazně vyšší hodnotu. Odhaduje se, že se pohybuje na úrovni dvou miliard korun.

Obrázek 4: Privatizace ČKD Praha

Zdroj: TRAMBA, David. *Staré privatizace: podniky za babku nesou miliardy.* lidovky.cz. [Online] ČTK, Reuters, 07. 02 2012. [Citace: 15. 04 2012.] http://byznys.lidovky.cz/stare-privatizace-podniky-za-babku-nesou-miliardy-fs7-/firmy-trhy.asp?c=A120206_170712_firmy-trhy_apr. ISSN 1213-1385 .

3.7 Zhodnocení procesu privatizace průmyslu u nás

Podíváme-li se na celkové výsledky průmyslu, zjistíme, že v letech 1991 - 1993 poklesla průmyslová výroba o 31,7%. Následně pak dochází k růstu až do roku 1995 téměř na hodnotu 9%, ale v roce 1999 průmyslová výroba klesá o 3%. V rámci zpracovatelského průmyslu se v 90. letech nejvíce daří výrobě elektrických a optických přístrojů, gumárenskému a plastikářskému průmyslu a výrobě dopravních prostředků.

Dopravním prostředkům a strojům se dařilo i v rámci vývozu, kde zaujímaly 43% celkové hodnoty českého vývozu v roce 1999. Bohužel musíme se Spěváčkem konstatovat, že restrukturalizace průmyslu v dosavadním období transformace české ekonomiky nebyla tak úspěšná jako v Maďarsku nebo Polsku. Vypovídá o tom index průmyslové výroby 2000/1989, který v Maďarsku a Polsku dosáhl hodnoty 134,5 a 131,6, zatímco v ČR pouze 80,9 % [27].

Pokud se týká nízké ekonomické výkonnosti české ekonomiky, která byla a je z velké míry závislá na strojírenské výrobě, tak jsem toho názoru, že byla ovlivněna mnoha faktory, mezi kterými hraje jednu z nejdůležitějších rolí zvolená strategie transformace a s tím související rychlost privatizace, které byly preferovány:

1. Rychlost a způsob privatizace

Transformace české ekonomiky probíhala v duchu liberálních změn, podle kterých důležitou roli hraje přítomnost soukromého vlastnictví. Přeměna vlastnických vztahů byla samozřejmě nutností. O tom rozhodně není sporu. V čem spatřuji konflikt, je neuvážené lpění na liberálních zásadách, kdy ve státě nebyl připraven ekonomický prostor, ve kterém všechny změny měly nastat. Jedná se o nepřipravenost legislativního rámce, téměř nulové právní vědomí lidí a v neposlední řadě vnímání morálky, deformované 40 lety komunistického režimu. Podle mého názoru je potřeba si uvědomit, že i když privatizace je odstátnění a předání státního majetku soukromníkům, stát na začátku procesu sehrává nezastupitelnou úlohu. Úvod privatizace se nedá provádět tak, že veškerou regulaci necháme na tržních systémech. Protože zdravý trh prostě v počátcích transformace neexistuje.

Pokud se týče průmyslu, bylo z mého pohledu poněkud riskantní privatizovat většinu podniků kupónovou privatizací nebo českou cestou. Ukázalo se, že původní záměr „rozdat“ obyvatelům, mnohdy neznalým a neškoleným, státní vlastnictví, je možná až naivní počin. Ten ve spojení s nedokonalou legislativou týkající se investičních privatizačních fondů a mnohdy nemorálním jednáním lidí nebyl úplně šťastný. V této souvislosti mohu říci, že bych se přikláněl k projektu tehdejší české vlády, tedy k privatizaci strategických podniků (a jsem ochoten diskutovat, kolik a v jaké struktuře by jich mělo být) cestou prodeje zahraničnímu investorovi a zbylé množství pak privatizovat kuponově.

2. česká cesta a privatizace bank

Jak už zde bylo několikrát zmíněno, privatizace se odehrávala pod heslem liberalismu po vzoru rakouské ekonomické školy. Ale co to byla „česká cesta“? Jak v kapitole uvádím, jednalo se, zjednodušeně řečeno, o prodej státního majetku opět státu. Protože noví čeští majitelé – Soudek ve Škodě Plzeň, Maroušek v ČKD Praha, Stehlík v Poldi

Kladno – koupili podniky na základě úvěrů od bank, které ovšem nebyly privatizovány. Tento krok shledávám ze strany pravicové vlády, značně neliberální. Obzvláště s přihlédnutím k tomu, že privatizaci bank nakonec musela provést sociálně demokratická vláda M. Zemana, která se ovšem za liberální nepovažuje.

Jak vývoj ukázal, předpoklad, že přijdou zázrační čeští manažeři a spasí za pomoci státem vlastněných bank český průmysl, byl lichý. Vláda pak musela přistupovat k nejrůznějším zásahům a oddlužením, systému podpor průmyslu, aby podniky skončily mnohdy v rukou, které nejsou identifikovány. Domnívám se, že toto už s jistotou není liberální politika ani ekonomie.

3. politické tlaky

Pochopitelně zde sehrály svoji roli také politické tlaky, které několikrát zmiňuji v práci. Jak se ukázalo, hrály při rozhodování víc roli zbožná přání, než uvážlivé soudy a ekonomické analýzy. Domnívám se, že šlo i o uspokojování osobních ambicí členů federální vlády, než seriózního promyšleného jednání.

Závěrem této kapitoly bych chtěl vyjádřit souhlas se Žídkem, který konstatuje, že zřejmě: „*Neexistuje jakákoliv zázračná metoda, která by řešila všechny problémy privatizace*“ [34, s. 187]. Všechny privatizační postupy měly své klady i zápory. Tato práce si v žádném případě nedělá ambice na to být arbitrem procesu privatizace u nás, jen se pokouší zmapovat proces privatizace z pohledu liberální ekonomické teorie. A v žádném případě by neměla vyznít, jako „po bitvě každý generál“.

4 Vládní „podpora“ českého průmyslu

Pro zahájení této části se více než kdy jindy hodí polemika, kterou popsal ve svém článku Josef Šíma [28]. Důvodem je prohlášení Russella Kirka, ve kterém se praví: „*Průmysl a obchod by nemohly přežít ani jediný rok, kdyby se jim nedostávalo ochrany poskytované státem na všech jeho úrovních.*“ [28, s. 1]. Měli bychom se ptát. Jakou ochranu? Jaká ochrana je potřeba? Než odpovíme, je třeba si připomenout dva základní údaje:

- Misesova teorie je postavena na axiomu – „lidé jednají“ – je to předpoklad, který určuje chování člověka, této teorii se říká praxeologie
- Celá ekonomie se dá vtěsnat do jediného slova „Vlastnictví“

Jestliže budeme přistupovat k rakouské ekonomické škole od základu a budeme ji brát vážně, musí být jednoznačná odpověď takováto. Jestliže ochrana vlastnictví znamená ochranu před zloději, pobudy, formou zákonného rámce a vynutitelnosti práva, ochranu před přírodními vlivy, záplavami apod., pak ano. Tuto ochranu připustíme. Jestliže ale ochrana vlastnictví znamená zavedení zbytečných daní, minimální mzdy, ochrany trhu formou antimonopolního úřadu, nebo přerozdělování peněz formou dotací na cokoliv, pak tuto ochranu s odvoláním na základ liberální vědy musíme odmítnout. Znamená to vždy jen rozšíření státního aparátu v zájmu deklarování jeho vlastní nenahraditelnosti, prosazování lobbistických vlivů na politiku, prorůstání politických vlivů do hospodářství a, na to nelze zapomenout, potenciální zvyšování nebezpečí korupce.

Pojďme nyní k některým konkrétním problémům:

4.1 Investiční pobídky

V roce 2000 prošel parlamentem zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách. Podle tohoto zákona se Investičními pobídkami se rozumí:

- a) slevy na daních z příjmů
- b) převod technicky vybaveného území za zvýhodněnou cenu
- c) hmotná podpora vytváření nových pracovních míst

d) hmotná podpora rekvalifikace nebo školení zaměstnanců

e) převod pozemků podle zvláštního právního předpisu, evidovaných v katastru nemovitostí jako zemědělské pozemky a převod ostatních druhů pozemků.¹³

Jak bylo uvedeno v odůvodnění, smyslem tohoto zákona je zlepšit konkurenční pozici České republiky vůči systému, který poskytují okolní státy. Cílem podle zákonodárce je vytvoření aktivního investičního prostředí u nás, jak pro domácí, tak pro zahraniční investory. Zákon by tak měl zároveň přispívat k vytváření vysoce kvalifikovaných pracovních příležitostí a k rozvoji znalostní ekonomiky.

Přijetím novely zákona se současně zpřesňují některé požadavky na poskytování regionální investiční podpory, které jsou pro Českou republiku závazné, vzhledem k evropským předpisům [14].

Pohled autora na investiční pobídky

Investiční pobídky jsou častým nástrojem vlád pro podporu průmyslu, za účelem přilákání investic a s tím související zvětšení počtu pracovních příležitostí. S odvoláním na to, co jsem psal ve druhé kapitole věnované základním principům rakouské ekonomické školy a v předcházejícím odstavci, musím konstatovat, že **nemohu souhlasit** s jakoukoliv formou investičních pobídek.

Jestliže rakouská ekonomická škola preferuje ekonomiku fungující na základě mikroekonomických vztahů, svobodu v hospodářských činnostech a s tím související svobodný trh a roli státu omezující se jen na ochranu těchto fenoménů, pak je můj nesouhlas oprávněný. Proto je nutno pobídky považovat, v zrcadle toho, co bylo uvedeno výše, za naprosto nevhodný a nepřijatelný zásah státu do svobody podnikání. Poskytnutím pobídky jednomu subjektu jsou znevýhodněny ostatní subjekty na trhu. Toto znevýhodnění si ale subjekty nepřivodily svojí činností, neschopností, vysokými provozními náklady, ale zásahem státní moci do svobodného podnikání a rovného přístupu k příležitostem. Proti mému názoru jistě budou hlasy podporující pobídky, které mají zvyšovat konkurenceschopnost podniků a v té souvislosti i regionů a mají

¹³ § 1, ods. 2, zákona č. 72/2000 Sb. o investičních pobídkách

zvyšovat množství pracovních příležitostí. Jistě. Jenže tohoto mají podniky, ve smyslu rakouského učení, dosáhnout svojí činností na platformě svobodného trhu a nezasahování státu do ekonomiky.

4.2 Agentura Czechinvest

Agentura pro podporu podnikání a investic CzechInvest je státní příspěvková organizace, která je podřízena Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR. Jejím úkolem je posilovat konkurenceschopnost české ekonomiky, a to cestou podpory malých a středních podnikatelů, podnikatelské infrastruktury, inovací a získáváním zahraničních investic z oblasti výroby, strategických služeb a technologických center. Jejím dalším úkolem je zjednodušit komunikaci mezi státem, podnikateli a Evropskou unií. Disponuje prostředky Evropské unie i prostředky státního rozpočtu.

Názor na existenci agentury Czechinvest

S odvoláním na tradici rakouské školy musím opět konstatovat, že nemohu přijmout instituci, jakou je agentura Czechinvest. Neodpustím si poznámku s doporučením, které se objevuje v článku J. Šímy [29] s odvoláním na Ludwiga von Misesa, který tvrdí, že úkolem ekonomů by mělo být **vysvětlit vládním úředníkům, co nemohou dělat**. Úkolem vlády, z tohoto pohledu, je zajištění práva na život a majetek. V uvedeném případě nemohu souhlasit s tím, že poskytnutí dotace, ať už je činěno se sebečistějšími úmysly, odpovídá zajištění práva na život či práva na majetek. To jediné by mělo být úkolem státu.

Přerozdělování peněz ze státního rozpočtu prostřednictvím takové agentury, jakou je agentura Czechinvest, s sebou nutně nese zvýšení počtu úředníků ve státní správě a s tím samozřejmě spojené náklady na provoz státní správy.

Na čem je vlastně založen systém dotací (a mám na mysli dotace jakékoliv, nejen na podporu průmyslu)? Jedná se o přerozdělení peněz státního rozpočtu podle „nějakých“ pravidel jiným subjektům. Rád bych se v této souvislosti u této věty zastavil.

- Přerozdělení státních peněz – stát peníze do rozpočtu získává jedinou možnou cestou – daňovými odvody. Pak z případného zrušení přerozdělování formou dotací vychází rovnice: zrušení dotací = nižší státní výdaje = nižší potřeba finančních

zdrojů do SR = nižší daňová zátěž. Z toho tedy vyplývají vyšší zdroje, které zůstávají u podniků.

- „Nějaká“ pravidla – pravidla vždy musí vytvořit někdo, kdo do nich promítne své zájmy. V našem případě je vždy bude tvořit státní instituce, která do nich bude promítat své politické zájmy, jinak řečeno, zájmy té politické garnitury, která je u moci. Připustím-li i to, že tato politická garnitura dosáhla svých postů v demokratickém procesu, přesto vždy bude docházet ke znevýhodnění těch, kteří pravidlům nevyhovují. A to už opět naráží na smysl základních tezí rakouské liberální školy.
- Jiné subjekty – jak už jsem řekl, některé subjekty budou pravidlům vyhovovat, jiné ne. Kdo o tom bude rozhodovat? Opět úředník z pozice státní moci, chceme-li, státního zájmu. Tento rozhodovací proces bude vždy ovlivněn politickými zájmy, tedy z principu neslučitelný se svobodným trhem. A připomeňme, že svoboda hraje z pohledu „rakušanů“ významnou roli.

Předcházející myšlenky bych ještě doplnil dvěma poznámkami. V přerozdělovacím systému bude vždy nutnost vytvoření úřednických míst, která, už z pudu sebezáchovy, budou dělat vše pro to, aby dokázala svoji nezbytnost a nenahraditelnost¹⁴. Proto konstatuji, že **nevidím smysl pro zvětšování** tohoto státního aparátu. Samozřejmě vždy půjde také o obavy z možného zvýhodnění jedné strany v neprospěch strany druhé, obavy z lobbování, o nebezpečí korupce. Toto je také, zejména v dnešní době, velmi palčivé téma, které jsem považoval za nutné zmínit. Není však již předmětem této práce.

4.3 Dotace z rozpočtu Evropské unie – Program Podnikání a inovace

V programovém období 2007–2013 bude Česká republika využívat nejrůznější podporu z fondů Evropské unie. V rámci této podpory je vyhlášeno 26 operačních programů, mezi které patří i např. Program podnikání a inovace.

¹⁴ Nahlédnutím do výroční zprávy Czechinvestu lze jednoduše zjistit, že jen mzdové náklady za rok 2010 činí téměř 87 mil. Kč.

Dotace v zrcadle „rakouského“ učení

Jen ještě jedno krátké zastavení u dotací. Vše, co zde bylo řečeno v předcházející části, je samozřejmě třeba směřovat i na adresu „košatých“ dotačních titulů z rozpočtu Evropské unie. Jsem si samozřejmě vědom, že ČR je v současné chvíli čistým příjemcem peněz z Unie, tedy víc získává, než do ní vkládá, ale tento argument nemůže obstát. Pokud se na problematiku podíváme očima rakouských ekonomů, pak **musíme zcela odmítnout** i unijní přerozdělovací proces, byť by byl odůvodňován pomocí chudším státům, srovnáním podmínek v unii, či pomocí zemědělcům, aby byli zemědělsky soběstační.

Stejně nahlížení jako na agenturu Czechinvest musíme mít i na Regionální rozvojové agentury a na úřady jednotlivých operačních programů, které opět nemohou mít nálepkou nestranného subjektu, který přerozděluje peníze s nejčistšími úmysly. Nelze. V čele těchto úřadů fungují politici, kteří vždy budou prosazovat zájmy své politické strany.

4.4 Vyvlastnění ve "veřejném zájmu"

Od 1. 1. 2007 nabyl účinnosti zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě, tzv. vyvlastňovací zákon.

Pozitivum „vyvlastňovacího zákona“

Obecně přijatá základní práva a svobody, jejichž součástí je i nedotknutelnost vlastnického práva, korespondují se základním principem rakouské liberální školy. Zákon byl vládou předložen ke schválení z toho důvodu, že nabytí účinnosti nový stavební zákon. Ten původní, který byl právě k datu 1. 1. 2007 zrušen, v sobě ustanovení o vyvlastnění nemovitého majetku obsahoval. Bylo tedy nutno přijmout speciální zákon o vyvlastnění.

Listina základních práv a svobod dovoluje vyvlastnění jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Také Úmluvou o ochraně lidských práv připouští zbavení majetku ve veřejném zájmu.

Ponechme nyní stranou přesné znění zákona a věnujme se jeho podstatě přezkoumáním z pohledu liberálních zásad. Na jedné straně opět musíme připomenout shodu na tézi

o nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a zasazení této téze do základu liberálního učení. Z tohoto pohledu pak jednoznačně konstatujeme, že jakékoliv vyvlastnění je neslučitelné s těmito zásadami a měli bychom jej odmítnout. Na straně druhé je potřeba vyslovit pochybnost, zda přece jen neexistuje jakýsi veřejný zájem. Musím říci, že za sebe jsem ochoten připustit, ve velmi omezených případech a za přesně stanovených pravidel, existenci veřejného zájmu.

Otázkou a zřejmě největším problémem zůstává samo definování veřejného zájmu a způsob prosazení jeho realizace. Obecně každý zřejmě uznává, že prospěšná zařízení typu železnice, letiště, energetické sítě ap., společnost bezesporu potřebuje. Je však nutno naprosto respektovat soukromá majetková práva občanů a podnikatelů.

Zákon stanovuje pravidla, která je potřeba při jeho prosazení dodržet, stanovuje lhůty oznámení účelu vyvlastnění a postupy, které příslušné orgány dodržují. Také stanovuje náhradu a způsob jejího získání za vyvlastněný majetek.

I když fundamentálně vyvlastnění vzhledem k základním myšlenkám rakouské ekonomické školy nelze připustit, osobně tento zákon **považuji za pozitivní krok**, který nevyvlastní majetek v obecném veřejném zájmu, nýbrž stanovuje jasná pravidla, postupy a náhrady při vyrovnání.

Vždy ale bude vyvstávat otázka, zda je tento postup správný a kdo vyvlastnění provádí, protože to vždy bude nějaký konkrétní státní úředník. Je třeba si uvědomit, že výsledky procesů, které jsou provedeny na základě tohoto zákona, jsou zpravidla nevratné.

Proto shledávám, v souvislosti s přijetím „vyvlastňovacího zákona“ ještě jedno pozitivum. Zákon byl přijat i přes nesouhlas senátu a prezidenta republiky. Protože v té době byl senát pravicový a poslanecká sněmovna levicová, je to důkazem toho, že přece jen pravicové strany odkaz rakouské liberální školy ctí a jednají na základě jeho učení. Jejich jednání však bohužel nemůžeme zobecnit, což je několikrát doloženo v této práci.

5 Závěr

Tato bakalářská práce je psána v době, kdy v České republice nastává období vládní krize. Té krize, která je dle mého názoru zapříčiněná nevyjasněnými přístupy k pravicové politice vládnoucích koaličních stran. Dnes se tedy více než kdy jindy projevují neujasněné principy, podle kterých by liberální strany měly postupovat a vládnout. Více než kdy jindy je tedy nutná diskuse o kořenech a tezích liberálního učení.

Ani v Evropě, jejíž jsme pevnou součástí, není situace klidná. Projevují se zde intervencionalistické tendence, které umožňují politikům zasahovat do ekonomik jednotlivých členských zemí. Jsou zde problémy, které je potřeba řešit, a jejichž dopady pociťuje každý občan.

Cílem práce bylo zhodnotit provedenou privatizaci se zaměřením na český lehký i těžký strojírenský průmysl. Použité privatizační metody pak konfrontovat s liberálními teoretickými principy. Důležitou částí práce bylo zhodnocení snah vlád o podporu českého průmyslu, a to opět optikou liberální teorie.

Závěry, ke kterým ve své bakalářské práci docházím, shrnu nyní do několika bodů:

1. Transformace ekonomiky, která měla jako jeden z hlavních principů odstátnění a privatizaci, je v souladu s liberální teorií a z hlediska učení rakouské ekonomické školy ji pokládám za správně zvolenou cestu.
2. Vyvážení poměru jednotlivých forem privatizace, tak jak byly použity v naší republice, nebylo šťastným řešením. Mám na mysli použití kupónové privatizace v takové míře, aby její výsledky podstatně ovlivňovaly výsledek celé privatizace. Kupónová privatizace principiálně není špatná myšlenka. U nás byla použita asi v největším rozsahu v historii, ale její chybou byla naprosto nepřipravená právní situace, děravý legislativní rámec a z toho důvodu nedokonalá vymahatelnost práva. Liberální rakouská škola považuje pevný právní rámec sloužící k ochraně soukromého

majetku a svobodné soutěže za základní podmínku fungování systému. S odvoláním na předešlý text tedy absence právního rámce v počátcích naší privatizace naprosto odporuje liberálním zásadám.

3. „Česká cesta“ nebyla z hlediska přílivu potřebného kapitálu nutného pro přeměnu podniků dobrým řešením. Křížové vlastnictví pak privatizaci ovlivnilo negativně v tom smyslu, že umožnilo provádět v privatizačních procesech takové operace, které vedly k dalšímu enormnímu zadlužování podniků. Nevýhodnost „české cesty“ dokumentují v práci na příkladech privatizace podniků Škoda Plzeň a ČKD Praha, kdy ve výsledku stejně podniky přešly pod kontrolu cizího kapitálu, jehož vlastnickou strukturu ovšem neznáme.

4. Privatizace bank proběhla tak, že část akcií bank zůstávalo dlouho pod kontrolou státu. Jejich privatizaci pak byla koncem 90. let nucena provést až levicová vláda. Z tohoto pohledu můžeme konstatovat, že prodlužováním privatizace bank pravicová vláda nedělala liberální činy, ovšem hovořila o nich jako o liberálních.

5. Jsem toho názoru, že v období těsně po revoluci v roce 1989 nebylo však možné trh otevřít bezhlavě, na to naše podniky nebyly připraveny. Tehdejší představitelé transformačních procesů se měli věnovat vyvážené privatizaci podniků, aby ty strategické, které se podílejí na největším objemu tvorby HDP, byly privatizovány přímým prodejem do rukou konkrétního vlastníka. A všechny ostatní, vzhledem k jejich obrovskému množství, bylo výhodné privatizovat kupónově, nebo za použití jiných forem.

6. Docházím také k závěru, že v duchu zásad rakouské ekonomické školy, není možno akceptovat takové formy podpory průmyslu, jako jsou uvedeny ve čtvrté kapitole, protože v konečném důsledku jsou pro hospodářství škodlivé. Jestliže říkají zásady rakouské školy, že stát má být co nejtíhlehší a podmínky na trhu mají být rovné, pak skutečně není možno souhlasit se státním zásahem, který znevýhodňuje jeden subjekt před druhým na základě politického rozhodnutí. O rozšiřování a následném prodražování státní sféry není potřeba hovořit.

Závěrem si neodpustím poznámku, že tato práce si neklade za cíl soudit ty, kteří byli v čele změn po roce 1989 u nás. Jsem dalek toho, že bych chtěl odsuzovat ty, kteří

tvořili strategii transformačního procesu a její dílčí úkoly. Mým úkolem bylo popsat některé provedené postupy a konfrontovat je s liberální teorií v duchu rakouské ekonomické školy. Jsem toho názoru, že s odkazem na předcházející řádky, se cíl práce splnit podařilo.

Seznam obrázků:

Obrázek 1: Česká privatizace v číslech – Strom velké privatizace	17
Obrázek 2: Velká privatizace v ČR (podniky s celkovou účetní hodnotou 1.200 mld. Kč)	20
Obrázek 3: Privatizace Škody Plzeň	41
Obrázek 4: Privatizace ČKD Praha	43

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Základní makroekonomické ukazatele ČSSR	10
Tabulka 2: Plán a skutečnost hospodaření holdingu ČKD	42

Citovaná literatura

1. **ČERMÁK, Vladimír.** Česká cesta privatizace a selhání bank. *Sborník Acta Universitatis Carolinae Oeconomica č. 2/2000*. Praha : IES Fakulty ekonomických studií UK, 2000.
2. **HAYEK, Friedrich August von.** *Osudná domyšlivost : omyly socialismu*. Praha : Sociologické vydavatelství, 1995. ISBN 80-85850-05-2.
3. **HAYEK, Friedrich August von .** Zásady liberálního společenského řádu. [autor knihy] Tomáš JEŽEK. *Zásady liberálního řádu*. Praha : Academia, 2001.
4. **JEŽEK, Tomáš.** *Zásady liberálního řádu*. Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0852-7.
5. **KINDLOVÁ, Eva.** *Vybrané kapitoly z rakouské ekonomie*. Praha : Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0643-2.
6. **KLAUS, Václav.** Je to skutečně velká hra, ale o co? *Václav Klaus*. [Online] 10. 11 2000. [Citace: 10. 04 2012.] <http://www.klaus.cz/clanky/350>.
7. **KLAUS, Václav.** Demontáž centrálně plánované ekonomiky a cíle transformace. *Václav Klaus - Ekonomické texty*. [Online] 12. 02 2001. [Citace: 26. 03 2012.] <http://www.klaus.cz/clanky/1085>.
8. **KLAUS, Václav.** Spor o devadesátá léta: Poznámky k problémům postkomunistické transformace. *Václav Klaus*. [Online] 07. 10 2004. [Citace: 10. 04 2012.] <http://www.klaus.cz/clanky/1896>.
9. **KLIMEŠ, Lumír.** *Slovník cizích slov*. 6. přepracované a doplněné vydání. Praha : SPN - pedagogické nakladatelství, a.s., 2002. ISBN 80-7235-023-4.
10. **KOUBA, Karel.** Transformace a privatizace v původních představách a třináct let poté. [autor knihy] Karel KOUBA, Ondřej VYCHODIL a Jitka ROBERTS. *Privatizace bez kapitálu*. Praha : UK FSV – Institut ekonomických studií, 2004.

11. **KOTOUČKOVÁ, Alena.** *Ekonomická transformace ČR.* Brno : Masarykova univerzita, 2001. Sborník z konference: Česká ekonomika na přelomu tisíciletí (edited by Slaný Antonín). ISBN 80-210-2533-6.
12. **KOTRBA, Josef.** Privatizační proces v České republice: aktéři a vítězové. [autor knihy] Jan ŠVEJNAR a kolektiv. *Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě.* Praha : Academia, 1997.
13. **LEWANDOWSKI, Janusz a SZOMBURG, Jan.** Strategia prywatyzacji. Transformacja Gospodarki, no. 7. Gdańsk : Institut Badan nad Gospodarska Rynkowa, 1990. Sv. Anglický překlad: The Strategy of Privatization. Research Centre for Marketazitaion and Property Reform.
14. Materiály projednávané výbory PSP. *Svaz průmyslu a dopravy.* [Online] [Citace: 18. 04 2012.] <http://www.spcr.cz/parlament/materialy-projednavane-vybory-ppsp>.
15. **von MISES, Ludwig.** *Historické prostředí vzniku Rakouské ekonomické školy.* [překl.] Vladimír KRUPA. místo neznámé : Ludwig von Mises Institut Česko & Slovensko.
16. **von MISES, Ludwig.** *Liberalismus.* Praha : Liberální institut, Centrum liberálních studií, EKOPRESS, 1998. ISBN 80-86119-08-4.
17. **von MISES, Ludwig.** *Lidské jednání: pojednání o ekonomii.* Praha : Liberální institut, 2006. ISBN 80-86389-45-6.
18. **MLÁDEK, Jan.** Důvody pro průmyslovou politiku existují. www.mladek.eu. [Online] 08. 02 1996. [Citace: 15. 04 2012.] <http://www.mladek.eu/cs/media/me-clanky/duvody-pro-prumyslovou-politiku-existuji>.
19. **MLÁDEK, Jan.** Kupónová privatizace – politický úspěch, ekonomické selhání. *Kuponová privatizace - sborník textů č. 13/2002.* Praha : CEP, 2002. ISBN 80-86547-02-7.
20. **MLČOCH, Lubomír.** *Zastřená vize ekonomické transformace : česká ekonomika mezi minulostí a budoucností.* Praha : Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-423-3 .

21. **MLČOCH, Lubomír, MACHONIN, Pavel a SOJKA, Milan.** *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989.* Praha : Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0119-2.
22. Privatizace Škody Auto pomohla podle analytiků firmě i ekonomice. *AUTO CZ.* [Online] ČTK, 13. 04 2011. [Citace: 15. 04 2012.] <http://www.auto.cz/privatizace-skody-auto-pomohla-analytiku-firme-i-ekonomice-57886>.
23. **REAGAN, Ronald.** První inaugurační projev. *American Rhetoric.* [Online] 20. 01 1981. [Citace: 06. 04 2012.] <http://www.americanrhetoric.com/speeches/ronaldreagandfirstinaugural.html>.
24. **SCHWARZ, Gerhard.** *Ekonomická transformace a demokracie jako vztah lásky a nenávisti?: úvahy o vnitřní závislosti řádů při přechodu od centrálně plánovaného hospodářství k tržnímu hospodářství.* [překl.] František SCHWARZ, Miroslav GREGUŠ a Zuzana LETÁČKOVÁ. Praha : Liberální institut, 1992.
25. **SMITH, Adam.** *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů.* Praha : Liberální institut, 2001. ISBN 80-86389-15-4.
26. **SLANÝ, Antonín a ŽÁK, Milan.** *Hospodářská politika.* Praha : C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-237-3.
27. **SPĚVÁČEK, Vojtěch a kol.** *Transformace české ekonomiky.* Praha : Linde, 2002. ISBN 80-86131-32-7.
28. **ŠÍMA, Josef.** Konzervatismus jako víra v zázrak. *Liberální institut.* [Online] [Citace: 16. 04 2012.] http://www.libinst.cz/osobni/sima/data/sima_konzervatismus.pdf.
29. **ŠÍMA, Josef.** Rozvíjející se rakouská tradice - od metodologického individualismu k hodnocení hospodářských politik. *Liberální institut.* [Online] [Citace: 18. 04 2012.] [http://www.libinst.cz/clanky.php?id=568&highlight=rakouská škola](http://www.libinst.cz/clanky.php?id=568&highlight=rakouská%20škola).
30. **ŠVEJNAR, Jan a kolektiv.** *Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě.* Praha : Academia, 1997. ISBN 80-200-0568-4.

31. **TRAMBA, David.** Staré privatizace: podniky za babku nesou miliardy. *lidovky.cz*. [Online] ČTK, Reuters, 07. 02 2012. [Citace: 15. 04 2012.] http://byznys.lidovky.cz/stare-privatizace-podniky-za-babku-nesou-miliardy-fs7-/firmy-trhy.asp?c=A120206_170712_firmy-trhy_apa. ISSN 1213-1385 .
32. **VYCHODIL, Ondřej.** Dopady postprivatizační koncentrace vlastnictví na výkonnost českých podniků. [autor knihy] Karel KOUBA, Ondřej VYCHODIL a Jitka ROBERTS. *Privatizace bez kapitálu*. Praha : UK FSV – Institut ekonomických studií, 2004.
33. **ŽÁK, Václav.** Jak Václav Klaus "privatizoval" české hospodářství. *Britské listy*. [Online] 28. 04 2004. [Citace: 15. 04 2012.] <http://blisty.cz/art/17878.html>. ISSN 1213-1792.
34. **ŽÍDEK, Libor.** Transformace české ekonomiky, 1989 - 2004. Praha : C.H. Beck, 2006. 1. vydání. ISBN 80-7179-922-X.

Abstrakt

CÍCH, P. *Liberalismus – rétorika a skutečnost*. Bakalářská práce. Cheb: Fakulta ekonomická ZČU v Plzni, 59 s., 2012

Klíčová slova: průmysl, transformace, privatizace, rakouská ekonomická škola, česká cesta

Práce „*Liberalismus – rétorika a skutečnost*“ se věnuje transformačnímu procesu české ekonomiky. Hlavním tématem je privatizace státního majetku po roce 1989 u nás se zvláštním zaměřením na privatizaci strojírenských podniků. Cílem práce je konfrontace privatizačních postupů s liberálním učením rakouské ekonomické školy.

V první části práce je zaměřena na obecný popis transformačních procesů. Větší část kapitoly je věnována jednotlivým metodám privatizace majetku. Ve druhé části jsou vysvětleny zásady liberálního učení v pojetí rakouské ekonomické školy. Důraz je kladen na zásady, které definoval L. von Mises. Třetí část práce popisuje proces privatizace a zaměřuje se na metody, které byly použity při privatizaci největších průmyslových podniků ČR. Ve čtvrté části se autor věnuje některým způsobům vládní podpory průmyslu a porovnává je s principy rakouské ekonomické školy.

I když byla rétorika hlavních představitelů postavena na liberálních zásadách, dochází práce k závěru, že se výsledná cesta od těchto zásad odklonila.

Abstract

CÍCH, P. *Liberalism-rhetoric and reality*. Bachelor's thesis. Cheb: Faculty of Economics-University of West Bohemia in Pilsen, 59 pages, 2012

Key words: industry, transformation, privatization, Austrian School of Economics, the czech way

This work "*Liberalism-rhetoric and reality*" is focused on the transformation process of the Czech economy. The main topic is the privatization of the state property after 1989 with a special attention paid to privatization of engineering enterprises. The goal of this work is confrontation of privatization processes with the liberal teaching of the Austrian School of Economics.

The first part of the work deals with the general description of transformation processes. Major part of the chapter is dedicated to particular property privatization methods. In the second part the principles of teaching in concept with the Austrian school of Economics are explained with the emphasis on principles defined by L. von Mises. The third part describes the actual process of privatization and methods used in privatization of the biggest industrial enterprises in the Czech Republic. In the fourth section the author pays attention to certain ways of support for the industry by the government and again compares them to the principles of the Austrian School of Economics. And though the rhetoric of the main representatives was based on liberal principles, this work comes to a conclusion that the final way is in a diversion of these principles.